

**T.C.
GAZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİL VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK DİL BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AHİSKA KÜLTÜRÜ VE TEMEL SÖZ VARLIĞI

**Hazırlayan
Alfira OL EVA**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL**

Ankara-2012

ONAY

Alfira Olieva tarafından hazırlanan "Ahıska Kültürü ve Temel Söz Varlığı" başlıklı bu çalışma, 12/04/2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim / Türk Dili Bilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ÖZBAY (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Habibe YAZICI ERSOY (Üye)

17 / 05 / 2012

ÖN SÖZ

Ahıska Türkleri tarihin her döneminde sıkıntı çekmiş ve daha sonra da vatanlarından uzak ya amaya mecbur kalmışlardır. Bundan dolayı Ahıska Türkleri dünyanın dört bir yanına dağılmışlardır.

Hazırlanan bu çalışmada Ahıska Türklerinin nereden geldiklerini, kökenlerini, gelenek ve göreneklerini, sadece sözlü gelenekte ya atılan sözlü kültürünü, söz varlığını Türkoloji dünyasına sunma ve bundan sonraki nesillere aktarma amacı güdülmüştür. Bu çalışmada Ahıska Türklerinin söz varlığı incelenmiş ve Ahıska Türkçesinin deneme sözlüğü yer almıştır.

Son yıllarda artan göçler, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının yaygınlaşması, kültür değerlerimizin de ihmeline hatta unutulmasına yol açmaktadır. Bu nedenle, mensup olduğumuz Ahıska Türklerinin söz varlığının saptanmasına ve bugüne kadar kullandıkları kelimelerin sözlük hâline getirilmesine gerek duyulduğu için bu çalışmada ortaya koyulmuştur.

Ahıska Türkçesinde, genellikle Eski Anadolu Türkçesinin özellikleri görülmekle birlikte, diğer Türk ağız ve lehçelerinin izlerine de rastlanır. Bu çalışmada söz varlığı – sözlük amaçlı olduğundan ağız incelemesinde ayrıntıya girilmemiştir, Ahıska Türkçesi Eski Türkçe ve bugünkü Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılmış, kelime özellikleri üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada iki bölüme ayrılmıştır: “Ahıska Türkçesinin söz varlığı” ve “Sözlük”. Çalışmanın söz varlığı kısmında Ahıska Türkçesindeki kelimeler Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi ile karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmada (Drevnetyurkskiy Slovar), *Türk Lehçeleri Grameri*, Ferit Devellioğlu'nun “*Osmanlıca Türkçe Lûgat*”, Türk Dil Kurumunun “*Türkçe Sözlük*” vs. kaynakları kullanılmıştır.

İkinci bölümü oluşturan “Sözlük” kısmı ise 1772 kelime kapsamaktadır. Sözlük Ahıska Türkçesi-Türkiye Türkçesi-Ruça olup bütün halinde verilmiştir. Sözlüğü hazırlarken Sevgi Menol Pehlivan'ın “*Artvin-Ardanuç Ağızından Derlemeler*”, Aydın Poladoğlu'nun “*Ahıska Türk Folklorü*” hocamız Prof.Dr. Ahmet B. Ercilasun'un “*Kars Ağızları*”, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'nun “*Doğru İlerimiz Ağızlarından Toplamalar*”, Prof. Dr. Selâhattin

Olçay'ın "*Erzurum A zı*" kitaplarını kullandım. Bunula birlikte Fatima Devri eva'nın "Ahıska Türkleri (Sözlü Kültür Ba lamında)" yüksek lisans tezinde yapmı oldu u derlemelerden sözcükleri taradım.

Konunun tespitinden ba lamak üzere, çalı mam sırasında kar ıla tı m problemlerin halledilmesinde yardımcı olan Prof. Dr. Hülya Kasapo lu Çengel hocama te ekkür ederim.

Bu tezin hazırlanmasında katkısı bulunan, yardım eden, bilgilerini benimle payla an, Yunus Zeyrek hocama, Ankara Üniversitesi ktisat Fakültesi maliye bölümü ö rencisi lham Mamedov'a, tezin teknik düzenlenmesinde yardımcı olan arkada m Süveyda Yaman'a ve di er arkada larıma te ekkür ederim.

Alfira OL EVA
Ankara, 2012

Ç NDEK LER

ÖN SÖZ.....	i
Ç NDEK LER.....	iii
KISALTMALAR.....	v
G R	1
AHISKA TÜRKLER N N YA ADI I COGRAFYA.....	1
Ahıska İçesi.....	1
Adigön İçesi.....	2
Aspindza İçesi.....	2
Ahılkelek İçesi	3
Bogdanovka İçesi.....	3
AHISKA TÜRKLER N N TAR H	3
Kıpçaklar ve Atabekler Hükûmeti.....	5
Bugünkü Durum.....	7
I. BÖLÜM.....	9
1.1. AHISKA TÜRKLER N N YA AYI , NANI , GELENEK VE GÖRENEKLER	9
1.2. AHISKA TÜRKLER NDE D N VE NANI LAR.....	10
1.2.1. Ahıska Türklerinde Din	10
1.2.2. Ahıska Türklerinde nanı lar.....	10
1.2.3. Ahıska Türklerinde Sanat ve Edebiyat.....	11
1.3. AHISKA TÜRKLER N N D L	12
1.4. AHISKA TÜRKLER N N YEMEK KÜLTÜRÜ.....	12
II. BÖLÜM.....	18

AHISKA TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI.....	18
1. Organ simleri.....	18
2. Tabiatla ilgili simler	19
3. Zamanla ilgili simler.....	19
4. Akrabalık simleri.....	21
5. Zamirler.....	22
6. Temel Sayılar.....	23
7. Temel Renkler.....	23
8. Temel Sıfatlar ve Zarflar.....	23
9. Temel Fiiller.....	24
III. BÖLÜM.....	25
SÖZLÜK.....	25
SONUÇ.....	131
KAYNAKÇA.....	133
ÖZET.....	136
ABSTRACT.....	137

KISALTMALAR

Ar. Arapça

AT. Ahıska Türkçesi

Bkz. Bakınız

ET. Eski Türkçe

Far. Farsça

Fr. Fransızca

Gür. Gürcüce

t. talyanca

Mec. Mecaz olarak

Osm. Osmanlıca

. (mecazi anlamı)

Rus. Rusça

s. Sayfa

. C (bakınız)

TT. Türkiye Türkçesi

vb. ve benzeri, ve ba kaları

G R

Ahıska Türklerinin Yaşadığı Coğrafya

Ahıska, Gürcistan'ın güneybatısında, Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Ardahan ilimize sınır tekil eden dağlık bir bölgedir. Kars'a 150 km., Ardahan'a ise 60 km. mesafede olan Ahıska, Türkiye'nin Kuzey Doğu sınırlarına da sadece 12 km. uzaklıktadır. Bu bölge Kuzeyde Borjoma, Güneyde Çıldır düzeline, Doğuda Borçalı'ya, Batıda Acar topraklarına dayanır. Bu topraklar tarıma ve hayvancılığa çok elverişlidir. Bu bölge, Gürcistan'da; "Meskhet'i Dahavachet'i" olarak anılmaktadır. Orada yaşamayan Türklerle de "Meskhet Türkleri" denilir. Ancak, doğrusu; "Ahıska Türkleri"dir.

Ahıska, Gürcüce; "Yeni-Kale" anlamına gelen Ahal-Tsihe'nin Türkçe ve Farsça eklidir.

Ahıska Türkleri, Anadolu'nun bir parçasıdır. Ahıska Türklerinin anavatanı, Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasında Nisan 1829'da imzalanan Edirne Barış Antlaşması ile Çarlık Rusyası'na bırakılması ve bugünkü Gürcistan topraklarında kalmış 10 eski Türk sancağından oluşan bölgedir.

Ahıska, Adigön, Aspinza, Ahılkelek ve Bagdanovka gibi önemli yerleşim birimleri ile; 220'den fazla köyün merkezi olan Ahıska şehrinin yüz ölçümü 6260 km² büyüklüğündedir. Bunlar aşağıda verilenlerdir¹:

Ahıska İçesi:

Ahıska, Azgur, Tisal, Temlala, Büyük Agara, Zikila, Gurgal, Siniban, Sakunet, Blorza, Kobaze, Orpola, Persa, Sohtev, Georgi Sminda 1, Georgi Sminda 2, Surdo, Çorço, Tsinis, Zeyban, Tatanis, Boga, Sur, Djunta, Elia Tsminda, Gurutuban, Zır, An, Tekturt, Yuharı Suhlis, Vale, Ardcan, Çaral,

¹ Kazakistan Cumhuriyeti'ndeki Türklerin Gazetesi, "AHISKA" No-9 (11), Almatı, 30 Eylül 2001. s. 6-7.

Ca isman, Ab, Hag, Argul, Anda, Urael, Yengiköy, Goroma, Orsep, Kısatib, Goltahevi, Çala, Tshaltuba, Oral, Minaze, Okera, Toba, Hevot, Va lova, Kantieti, Hirian, Tiribon, Tshorza, ncgola, Çarem, Tskalbil, Çohta, Thlatuban, Zilan, Küçük Agara, Mugaret, Andria Tsminda, Mikel Tsminda, Siryoh, mlita, Ahaldaba, Koncga, Grel, Çeçarak, Odunda, Sagul, Tbet, Abathev.

Adigön İçesi:

Adigön, Tutacur, Curgota, Cakil, Sabuzar, Beynara, Varhan, Harcam, Tsahan, Cihnaskaro, Sakraze, Nakurdev, Abastuman, Heva en, Untsa, Soravel, Yuharı Entel, A a ı Entel, Entel, Soga, Balacur, Büyük Smada, Küçük Smada, Gorgan, Gomaro, Zonav, Sire, Kikinet, Osiyet, Malase, Arzne, Plate, Zarama, Uthisuban, Sihisuban, Katsaral, Godarzi, Çeçla, Çela, Sairma, Kortuban, Opiyet, Dersel, Kakvi, Kehvan, Zeduban, Korotohi, Kukunaur, Namindur, Mohe, Gorgul, Garatuban, Lelovan, caret, Samgur, Avher, Kaharet, Kordze, Huro, Ude, Aral, Yukarı Tshis, A a ı Tshis, Zazali, Marel, Orgo an, Hona, Tsarbistuman, Teynis, Kikibo, Pareha, Hero, Rabat, Samhre.

Aspindza İçesi:

Aspindza, Pertsihe, ndusa, Gamze, Yuharı O ora, A a ı O ora, dumala, Mla e, Rustavi, Ota, Havat 1, Havat 2, Kelsuda, Hirtız, Hakalekiv, Markistan, Colda, Karzamet, Panaket, Varnet, Ardah, Niyala, Lebis, Agara, Tazeköy, Van, Goyundere, alu et, Alandza, Ta lı kılı la, Tolo , Atskvit, Kuna, Roget, Erkota, Askeriya, Varnet, Aha en, Sahudabel, Ongora, Gobiyeti, Çobareti, Buzmaret, Tolerta, Kvar a, Alecuva, Gilde, Bazarhana, Zeldo, Varziya, Varhan, Hizabara, Tsunda, Vertas, Zurzel, Azgüda, Tümük, Toras, Piya, Ahçiya, Gurba ao lı, Gabet, Kokiya, Sarı, Damala, Tmogvi, Danet, Zvel.

Ahılkelek İçesi:

Okam, Azman, Kartseb, Karta, Mira han, Havat, Dabana, Edindja, Murakvalı, Damgalı, Kaha en, Davniya, Apniya, Ablah, Gilda, Tshrut, Humris, Varevan, Murcahet, Hançalı, Baralet, Koteliya, Oruçalar, Bathana, Gokio.

Bogdanovka İçesi:

Samaro, Büyük Hasbey, Tug, Aragel, Gandza, Hançala.

AHISKA TÜRKLERİNİN TARİHİ

Ahıska ve çevresi, çok eski devirlerden beri, insanların topluluk hâlinde yaşadığı bir bölgedir. Milâttan önceki çağlarda Hurriler, onları takiben Urartular, Kimmerler ve Sakalar buralara hakim olmuşlardır. Yukarı Kür ve Çoruh boylarıyla Ahıska bölgesinin Türklük tarihi, çok eski asırlara dayanmaktadır. Son Kıpçakların, Gürcü Kralının davetiyle gelip yerleşmesinden yüzyıllarca evvel buralarda Kıpçak ve Hun-Türklerin yaşadığına dair ciddi haberler vardır. Doğu seferine çıkan Makedonların ünlü kralı İskender, MÖ. IV. yüzyıl sonlarında Kafkasya'ya geldiğinde, ona karşı çıkan kuvvetli bir Türk varlığının olduğunu anlamaktadır. Bunlar, *Kıpçak* ve *Hun-Türk* adıyla anılmaktadır.² Hun akınları sırasında batıya doğru sürülen Alan unsurları, bu bölgeye gelmişlerdir. Romalıların Güney Kafkasya'ya hakim olmasıyla, Alanlar da geldikleri ülkeye, Kuzey Kafkasya'ya dönmüşlerdir.³ Bölge, VI. yüzyıldan itibaren, Hazarlar ve Bizanslılar arasında el değiştirdi. Hazarlar, Kafkasya coğrafyasında çok büyük rol oynamışlardır. XX. yüzyıl başlarına kadar varlığından haberdar olduğumuz Anadolu Türkçesi olan, aralarından âkil ve yetkin ve halk

² M. Brosset, *Histoire de la Géorgie-1 Partie*, S.-Petersbourg 1849, s. 33-34.

³ İsmail Berkok, *Tarihçe Kafkasya*, İstanbul 1958, s. 157-158.

tarafından *çufut* denilen Musevî unsurunun, Hazar hatırası *Karaimler* oldu u söylenebilir. Bugün Rus ve Gürcü kaynaklarında Mesketya adıyla anılan Ahıska bölgesinin eski sakinleri kimlerdi? Bu soruya çok net cevap bulmak zor olsa da, milâttan önce skender'in seferinde buralarda Türk unsurlarının ya adı na dair kuvvetli haberler vardır. Mesketya adının da, buralarda ya amı eski bir kavim olan Meshlerden kalmı oldu u anla ılmaktadır. Bu kavmin men eini kesin olarak belirlemek zordur. Bununla birlikte u görü ler ileri sürülebilir: Meshler, Nuh Nebi o lu Yafes'in o lu ve O uz'un pederi Mesek'ten gelen Masagetlere dayanır.⁴ Meskler, Kartvel (*Gürcistan*) güneyinde ya amı Gogarlı (*skit*) ve Turanî yerli Hristiyan halktır.⁵ Meshlerin Gürcü oldu unu iddia edenlerin de kesin kayna ı yoktur. Ahıska'nın Rustav köyünde dünyaya gelmi olan ünlü air ota Rustaveli, "*Üstadım Genceli Nizamî'dir*" demi ve eserinde tamamen slâmî motifler kullanmı tır. air Rustaveli'nin ad ve soyadının Gürcü isim kalıplarında görülen *-vili*, *-dze* gibi ekleri almaması da dikkat çekici bir husustur. Dilinden ba ka Gürcü kültürüyle ortak noktaları bulunmamaktadır.⁶ Bu kavim, muhtemelen Hitit, Asur ve Sümerler gibi kayıp bir topluluktur. Ahıska bölgesinden sürgün edilen Türk unsuru, Mesh de ildir. Bu toplulu un, Kıpçak hâtırası oldu u artık kesinle mi tir.⁷ Eski ça larda Kıpçak Türkleriyle birlikte bu bölgede ya adı ı anla ılan Meshler, Kıpçakların yahut Kartvellerin arasında erimi olmalıdır. Zira Kartvel/Gürcüler, küçük bir millet olmasına ra men, dünyada emsali az görülecek derecede ırkçı bir yapıya sahiptirler. Ele geçirdikleri yerde ilk ba vurdukları yol, yerli halkın isimlerini de i tirmektir. Bunun en son örne i, 1919 yılında i gal ettikleri Posof'ta görülmü tür.⁸ Makedonyalı skender'in, Kafkasya'ya geldi i sıralarda buralarda Kıpçak ve Hun-Türk unsurları ya amaktaydı. Bu bilgi, batılı kaynaklarla birlikte Gürcü kaynaklarında da geçmektedir.⁹ Fransız bilgini

⁴ A. Zeki Velidî Togan, *Umumi Türk Tarihine Giri* , stanbul 1981, s. 410.

⁵ M. Fahrettin Kırzio lu, *Yukarı Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar*, Ankara 1992, s. 113.

⁶ M. Emin Resulzade, *Azerbaycan airi Nizamî*, Ankara 1951, s. 189.

⁷ A. Nimet Kurat, *Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1972.

⁸ Yunus Zeyrek, *Posof'un Çizgileri*, Ankara 2004.

⁹ Brosset, age, s. 33.

Brosset, Hun-Türklerin Turanlı oldu unu bildirmektedir.¹⁰ Gürcü dil bilgini Marr ise, Hun-Türk'ün "*otokton/yerli Türk*" anlamına geldi ini yazmaktadır.¹¹ Bu bilgiler, Çoruh ve Kür boylarında, dolayısıyla Kafkasya'da, Türklük tarihinin, ne kadar eskilere gitti i konusunda kesin bir fikir vermektedir.

Kıpçaklar ve Atabek Hükûmeti

Kıpçaklar, 1068'de Rus knezlerinin müttefik kuvvetlerini yenerek güney Rusya sahasına yerle tiler. 1080'lerde Balka gölünden Tuna nehrine kadar uzanan topraklara Kıpçak Eli/Komania deniliyordu. Kıpçakların bir kısmı Kırım'da yerle irken di er bir kısmı da daha güneye, Kafkaslara do ru indiler. Kıpçak Eli'nde daha sonraları Altunordu devleti kurulmu tur. Gürcü Kralı II. David, Selçuklulara ve ranlılara kar ı sava acak ordusu olmadı ından, Kıpçak Türklerini ülkesine davet etti (1118-1120). Azak Denizi do usu ve Kafkaslar kuzeyinden gelen 45.000 Kıpçak ailesi, Çoruh-Kür ırmakları boylarına yerle tiler ve güçlü bir ordu kurdular.¹² Gürcistan, bu ordu sayesinde canlandı hatta Tiflis'i Selçuklulardan geri alarak topraklarını Erzurum yakınlarına kadar geni letti. Zamanla Gürcistan'da Kıpçak/Kuman unsuru arttı. Bu topraklara yerle en ve Gürcülerle din birli i bulan Kıpçak Türkleri, devletin ordu, siyaset ve maliyesinde çok etkili konuma geldiler. Zamanla güçlenen Kıpçak Atabekleri, 1267 yılında Tiflis'e ba kaldırarak ba ımsızlık mücadelesi verdiler. Onların bu faaliyeti Ihanlı Hükümdarı Abaka Han tarafından da desteklendi. Bugün Posof'ta kalıntıları bulunan Cak/Caksu kalesi onların hatırasıdır. Atabek ailesinin siyasî faaliyetlerinden Gürcü kaynakları bahsetmektedir: Gürcistan'a gelen Mo ollara kar ı sava mak üzere 1266 tarihinde Tiflis'e giden Kıpçak Beyi Caklı Sargis, Gürcü Kralı David tarafından tutuklandı. Ihanlı Ka anı Abaka Han, David'den Sargis Beyi serbest bırakıp kendi yanına göndermesini istedi. Sargis Bey, Abaka Hana, artık Gürcü yönetiminde ya ayamayacaklarını ve

¹⁰ Brosset, age, s. 33.

¹¹ Marr N. et Briere, M., *La Langue Georgienne*, Paris 1931, s. 615.

¹² N. Berdzeni vili- S. Cana ia, *Gürcüstan Tarihi* (Çev. H. Hayrio lu), stanbul 2000, s. 142 vd.

ba ımsız olmak istediklerini bildirdi. Böylece Abaka Hanın deste ini alan Atabek ailesi, Gürcistan'dan ayrı bir hükûmet oldu.¹³

Ahıska Atabekleri hükûmet olduktan sonra Osmanlı Devleti ile iyi münasebetler kurmu lardır. 1500/1516 yıllarında Artvin, Ardahan, Ahıska Beyi olan Kıpçak Atabeki Mirza Çabuk, 1508'de Trabzon Sancak Beyi ehzade Yavuz Selim'e kendi askeriyle öncülük etmi ; Batı Gürcistan'ın Osmanlı'ya itaatini sa lamı tır. 1514'te Çaldıran Seferi'nde de Osmanlı ordusuna sefer sırasında, sürülerle etlik koyun, yüzlerce yük ya , bal ve un vererek yardımcı olmu tur. Onun bu siyaseti, Gürcü kaynakları tarafından ele tirilmektedir.

Atabek Hükûmeti, 310 yıl ya amı , Anadolu'nun en uzun ömürlü Türk Beyli idir.

Osmanlı fethinden sonra 1595 yılında yapılan sayım sonucu hazırlanan Ahıska Tahrir Defteri'ndeki vergi mükellefi köylü isimlerinden bölge halkının Türklü ü açıkça anla ılmaktadır: *Arslan, Ayvaz, Bayındır, Bekâr, Çabuk, Devletyar, Elaldı, Elalmaz, Emirhan, Gökçe, Kanturalı, Korkut, Murat, Nuraziz, Piralı, ahmurat, Temür, Ülkmez, Yaralı, Yusuf...*¹⁴

MÖ. VIII. ve VI. yüzyıllarda Kafkasların kuzeyinden güneye geçip Yukarı Kür ve Çoruh boylarına yerle erek 300 yılında Hristiyan olan Kıpçaklara *İk Kıpçaklar*; bu bölgeye XII. yüzyılda gelenlere de *Son Kıpçaklar* denilmektedir.¹⁵

Bu bilgiler, Ahıska ve çevresinin, ne kadar eski bir Türklük tarihine sahip oldu unu göstermesi bakımından fevkalâde önemlidir.

XVI. yüzyılın ba larında Ahıska Atabekleri Hükûmetinin sınırları Azgur'dan Kars, Artvin, Tortum, spir ve Erzurum'a kadar uzanıyordu.

¹³ N. Berdzeni vili –S. Cana ia, age. s. 180; Kırzio lu, *Kıpçaklar*, s. 148 vd.

¹⁴ S. Cıkia, *Defter-i Mufassal-i Vilâyet-i Gürcistan*, Tibilisi 1947.

¹⁵ Kırzio lu, *Kıpçaklar*, s. X.

Bugünkü halk kültüründen de anlaşıyor ki, Ahıska Türkleri ile *Posof, Ardahan, Artvin, Ardanoç, av at, Yusufeli, Tortum, Narman ve Oltu* halkı aynı köktendir.¹⁶

Bu bölgede Ortodoks-Hristiyan Kıpçak Atabeklerinden kalan dinî yapılara Gürcüler sahip çıkmakta, bölgeyi de eski toprakları olarak tanıtmaktadırlar.

Bu bilgilerden Ahıska ahalisinin bölgenin otokton/yerli halkı olduğunu açıkça anlaşılmaktadır. Yoksa birilerinin ikide bir gündeme getirdiği gibi "Osmanlıların, Konya'dan, Yozgat'tan ve Tokat'tan götürüp yerle tirdiği halk" değildir. Esasen bilimsel hiçbir dayanağı olmayan bu safsatanın kimin tarafından ortaya atıldığı merak konusudur. Bu safsata, bir halkın tarihî yurdunu elinden almakta, bu yerli halkı sonradan gelmeler kategorisine koymaktadır ki kabul edilmesi imkânsızdır. Bu, olsa olsa Ahıskalılara vatan kapılarını açmak istemeyen çevrelerin ortaya attığı bir yalan olabilir. Halbuki tarih, yalan ve safsata üzerine değil belgeler üzerine kurulur.

Bugünkü Durum

Bugün yarım milyon civarındaki Ahıska Türkü, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya, Ukrayna, Sibiry ve Kuzey Kafkas ülkelerinde darmadağın bir hâlde hayat mücadelesi vermektedirler. 1990'lardan itibaren Sovyetler Birliği çözüldü. Bugün, bağımsız bir devlet olan Gürcistan, Avrupa Konseyi'ne söz verdiği hâlde sudan sebeplerle Ahıska Türklerinin vatana dönüşüne müsaade etmemektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan *Ahıska Türklerinin Kabul ve skânına Dair Kanun* gereğince ince bir grup insan getirilerek Iğdır'a yerleştirildi, fakat bu küçük teveccüh, ıstırap çeken Ahıska Türklüünün tarihî yarasını

¹⁶ A. Nimet Kurat, *Türk Kavimleri ve Devletleri*, s. 83-84.

sarma a yetmemi tir. Kendi imkânlarıyla Türkiye'ye gelip, urada burada peri an vaziyette hayat mücadelesi veren birçok göçmen aile vardır. Bunların, ikamet, e itim, sa lık ve sosyal güvenlik problemleri günden güne artmaktadır. Vatanda lık i lemleri çok yava yürümektedir. Türk ve dünya kamuoyu, bu toplumu artık görmelidir. Ahıska kapılarının açılması için gereken diplomatik çabalar ısrarla sürdürülmelidir. Öncelikle Türk devlet adamları, Ahıska bölgesinin tarihî ve jeopolitik durumunu ö renmelidirler. Sonra da, Ahıska Türklerini ziyaret için dahi ülkeye bırakmayan Gürcistan'la ciddî görüşmeler yapılmalıdır. Devlet erkânımızın da bu mesele hakkında yeterli bilgiye sahip olmaması, meselenin çözümünü geciktirmektedir. Ukrayna Hükûmeti, Kırım Türklerinin dönüşüne engel olmamaktadır. Gürcistan Hükûmeti de aynı insânî davranışı gösterebilmelidir.

I. BÖLÜM

1.1. AHISKA TÜRKLERİNİN YA AYI , NANI , GELENEK VE GÖRENEKLER

Yıllardır ya adıkları zorlu a, çileye açlı a, fakirli e ra men Ahıskalılar, daha çok çalı ıp ya amlarını normale döndürmeyi ba armı lardır. Di er milletlerden daha çok çalı ıp kısa zamanda zenginlemi lerdir. Ahıska Türkleri kar ıla tı ı milletlerden bir eyler almı ama kendilerine ait gelenek, görenek, örf adet kültürlerine de sahip çıkmı lardır. Türk karakterinin ta larından olan mertlik, cezaret, aileye ve nesle ba lılık, misafirperverlik, eli açıklık, geni yüreklilik, namus, iyilik severlilik, hürmet ve vatanperverlik, büyüklere saygı küçüklere sevgi gibi de erlere daima sahip çıkmı lar, ya atmı lardır.

Ahıska Türklerinin çok sayıda aydını olmasına ra men, bu ün sadece a ızdan a ıza dola an isimleri kalmı tır. 1828'de Ahıska Rusların eline geçince, medresede bulunan tarihî kitaplar, el yazmaları, Arap, Fars ve Türk dillerindeki kitaplar Sankt-Peterburg'a ta ınmı tır. Ahıskalıların ço u kendi tarihlerini daha yeni ö renmeye ba ladılar. Ahıska Türklerinin unutulmaz el kahramanları arasında O oralı Kö eli, Entelli Bedel, Kikinetli Cevat, Sakunetli Mehemed, Yukarı O oralı Kop Ali, Abbas, Varhanlı Nedim, Niyaz, Balabek, Sürli Türen çok me ur pehlivanlardır. Okuryazarlardan Agaralı Ömer Efendi, Azgurlu Hafiz Efendi, Adıgönlü Sefili Efendi, Ahıskalı ehri Efendi, A a ı O oralı Ali Efendi, Yukarı O oralı Molla Mustafa, Hırtızlı Mehemed Efendi, Asmızalı Kâmil Efendi vb. vardır.

1.2. AHISKA TÜRKLERİNDE DİN VE NANILAR

1.2.1. Ahıska Türklerinde Din

Dini slam olan Ahıska Türklerinin tamamı mam-ı Azam Ebu Hanife Meshebindendirler. Ahıska'da dinini ya ayan, dinine sahip çıkan Türklerin camileri kiliseye çevrilmi ti. Orta Asya'ya sürgün edildikten sonra Komünizm bütün dinleri yasakladı ı gibi, slam dinini de yasaklamı tı. Bu yasa a uymayanlar hapse mahkum edilmi ler veya Sibiryaya sürgüne gönderilmi ler. Fakat her eye ra men bütün zorlukları, hatta ölümü bile göz önüne alarak dinlerine sahip çıkmı lar ve dinlerine ba lı kalmı lardır. badetlerini evde gizli de olsa yapmı lardır. Cuma ve bayram namazları ise çöllerde kılınmı tır. Bugün gençlerin ço u imamlık yaparlar ve dini bilgileri, Kur'an-ı Kerim okumasını bilirler. Fakat Türklerin nüfusunun az oldu u yerlerde bunlar sa lanamamı tır. Cenaze ya da Teravih namazı için di er köylerden okumu olanlar getirilmi tir.

1.2.2. Ahıska Türklerinde nanı lar

Ahıska Türkleri ilahi hakikatlere, hayatın edebî kanunlarına derinden inanırlar. Çocu u nazardan korumak için kurt di i, dua, (muska), nazar boncu u, nazar duası, mavi renkli giysi giydirirler.

Nazar, hayvana-mala, eve, ba a, bostana da de ebilir. Bunlara da nazar duası asarlar. Nazarla ilgili Ahıska Türkleri arasında "Nazar de mi malı kazana, adamı mezara koyarım" gibi sözler söylenir.

Bo be i i sallamazlar, e er sallanırsa o evde çocuk olmaz ya da ölür derler.

Çocu un saçını bir ya ına kadar kestirmezler. Bir ya ından sonra çocu un saçını ya lı adama kestirirler ki ömrü uzun olsun. Saçını parayla tartarlar ve parayı çocuklara da ıtırlar.

Çocuk kısmetli olsun diye be i e para ve ekmek koyarlar. Nazar ve eri ik de mesin diye bıçak ve Kur'an-ı Kerim koyarlar. Yeni do mu bebe in yüzüne un sürerler ki, saçı sakalı a arsın, ömrü uzun olsun.

Kırk gün çocuk ve annesi akrabalarına gitmez. Kırklı kadın ve çocuk tez eri ir (nazar de er) derler. Kırk gün sonra akrabalar çocu u görmeye gelirler, çocu a hediye ve para verirler.

1.3. AHISKA TÜRKLER NDE SANAT VE EDEB YAT

1.3.1. Halk Sanatı (Sanatkârlık):

Ahıska'da sanatkârlık, terzilik, el sanatları, örme, halı dokuma geli mi ve bütün Kafkasya'da me hur olmu tur.

Ahıska'da demirci ustaları kama ve kılıç yapmaya çok önem verirlermi . Tarla i lerinde kullanılan aletler de demirciler tarafından yapılmaktaymı . Fakat XIX. yüzyılın sonlarında fabrikalar el sanatlarını olumsuz yönde etkilemi tir.

1.3.2. Musiki ve Folklor:

Ahıska Türklerinin hayatında musikinin büyük bir yeri vardır. Bütün Ahıska bölgesinde ünlü olan Davulcu ahbaz, Merdali, Zurnacı Mehri, Emir ah, ah Merden, Canal gibi ustalar vardır. Ahıska Türklerinin dü ünlerinde en fazla kullandıkları musiki aletleri: Davul, zurna, saz, mey, kaval vs.dir.

Dü ünlerde vazgeçilmez eyh amel oyunu Karaba , Tekayak, Üçayak, Dizkıрма gibi Halay-bar Ahıska'nın medenî servetlerindedir.

Ahıska Türk folkloru çok zengindir. Sürgün, ayrılık içerisinde de dahi bu hazineye sahip çıkmışlardır.

1.4. AHISKA TÜRKLERİNİN DİLİ

Ahıska Türkleri, Anadolu Türkçesinin Ahıska ağızı denilen ekliyle konuşmaktadırlar. Bu ağız, Yukarı Kür ve Çoruh bölgesinin ortak dilidir; Posof başta olmak üzere Ardahan, Tavşantöpe, Artvin, Ardanuç ve Oltu çevresinin ağızları, Ahıska ağızının ortak özelliklerini taşımaktadır. Ahıska Türkleri, 1828 yılında Anadolu Türklüğünden koparılması ve 1944 yılında da Türkistan'a sürülerek Anadolu'dan uzaklaştırılması olmasına rağmen, günümüzde de bu ağızı muhafaza etmektedir. Çoğu Anadolu ağızlarında bulunmayan fakat Ahıska ağızında bugün de kullanılan bir söz demetini aşağıda takdim ediyoruz. Bu sözlerin Anadolu Türkçesindeki karşılıklarını veriyor ve Ahıska ağızına göre birer cümlede kullanıyoruz.

1.5. AHISKA TÜRKLERİNİN YEMEK KÜLTÜRÜ

a) Hamurdan Yapılan Yiyecekler:

Bazlama: Bıyık büyüklüğünde açılan kalınca yufka gibi saç üzerinde pişirilen ekmektir. Sade ya da yağlanarak yenilir.

Bıyık: Ekimi hamur ve kızgın yağla kızartılan ekmektir.

adı: Mısır unundan yapılan ekmek.

Eri te: Eri te makarnası gibi kesilerek fırında pişirdikten sonra rutubetsiz bir yerde saklanır. Kullanılacağı zaman sıcak suyla nemlendirilerek üzerine yağ konmak suretiyle yenir.

Fetir: Ek imemi hamurdan yapılan ya lı ekmektir.

Furun ekme i/Delikli Ekmek: Karı ık undan hamur, künt (beze) yapılır. ki el içi büyüklü ünde ve ortası delik hamur halinde getirilen ekmekler, kürekle fırına konarak pi irilir.

Haçapur: Aynı hamurdan bazlama büyüklü ünde açılır, içine ya , peynir, patates, et konarak kızartılan ekmektir.

Halva: Yanmı ya da kavrulan bu day unu kıvamına gelince serin durumunda erbeti verilerek karı tırılıp yapılır.

Har o: Kaynamı ya lı suya mısır unu konularak yapılır. çine peynir ve di er katkı maddeleri de katılabilir.

Hasuta: Mısır ununun suya konulmasıyla yapılan sıcak bir yemektir.

Hınkal: (Etlı mantı) Sert hamurdan açılan yufkanın, dörtgen eklinde kesilmesi ve malzemesinin konulmasından sonra suda pi irilmesiyle yapılır.

Katmer: Bu day unu hamurundan, kıvamlı yufkalardan yapılır, düz katmer, içli katmer, kıymalı katmer diye çe itleri vardır.

Kesme Çorbasi/Tutmaç: Kesme, makarna gibi kesilen unlu hamurdan yapılır. Sarımsaklı yo urt katılarak suda pi irilir.

Kete: Kıvamlı bu day unundan yapılan yufkalardan yapılır. ekil, yufka sayısı ve pi irili eklıne göre adlar alan ekmektir. Aynı zamanda yemek yerine de geçer. Çe itleri: düz kete, hoyul, kulaklı kete, feselli (ya da pi irilir), sac ketesi, fırın ketesi vb.

Lu um: Biraz sıvı hamur ve ya la yapılan ceviz büyüklü ündeki ya lı ekmektir.

Makarlama: Yufka kesme makarna gibi kesilerek suda piirilidkten sonra bir büyük tepsi içine alınır, üzerine ya ve peynir eklenerek fırına verilir.

Papa: Mısır unundan sıcak suya konarak lapadan daha katı hale getirilerek yapılan bir yemektir.

Pu ru Çorbasi: Su kaynamadan önce un eklenerek yapılip katkı maddeleriyle takviye edilen nefis bir un çorbasi.

Somin: Aynı ekmek bezeleri büyüklü ünde yapılip açılmadan fırına verilerek yapılan ekmektir. Bu ayrıca fırında kurutularak saklanır. Buna da kuru somin denilir.

Suböre i: Yufkalar sıcak suda ıslatılarak tepsiye konur ve arasına peynir, ya konarak fırına verilir.

Yu a: Yufka ıslatılarak börek yapıldı ı gibi ekmek olarak da tüketilir.

b) Etten Yapılan Yiyecekler:

Kavurma: Ku ba ı et suda piirilidkten sonra ya da kavrulur.

Haçapur: (Gözleme) Hamurun içine et konularak tavada piirililir.

Ha lama: Kırılmı kemikli et suda piirilerek yapılır.

Dolma: Kaba a, patlıcana, bibere, domatese kıyma doldurularak yapılan bir yemektir.

Sarma: Lahana, alo, üzüm yapra ı içine kıyma sarılarak yapılır.

Kızartma: Piirilen dana, tavuk, koyun etleri ya içinde kızartılarak yapılır.

Av ve balık eti: Ha lama, kızartma ekinde ya da veya közde yapılır.

Pastırma: Dana eti dövölerek salamura yapıldıktan sonra güne siz bir yere asılarak özellikle sonbaharda kurutularak yapılır.

c) Sebze Yemekleri:

Zinçar: (Isırgan otu) çorbası yapılır.

Lahana: çorbası, kavurması ve tur usu yapılır.

Lobiya: (Fasulye) çorbası ve kavurması yapılır.

Çenço lobiya: (Fasulye) bu, kurutulmu fasulyedir. Bilhassa kı ın taze fasulye yerine kullanılır.

Kuri Lobiya: Katkı maddeleriyle çorbası yapıldı ı gibi salatası da yapılır.

Kabak ha lamasi: El büyüklü ünde kesilip içi temizlenen kabaklar, suda pi irilerek üzerine eker eklenerek so utulur.

Fırında kabak: kabak fırında pi irilir.

Kartopi ha lamasi: Yıkanan patatesler suya konarak kaynatılır ve sonunda kabu u soyularak yenir.

Kartopi bu lamasi: Ha lanan patates ince do ranır ve katkılarıyla birlikte yo rularak tepsilerle ocakta kızartılır.

Kartopi kızartması: Dilimler haline getirilen patates ya da kızartılır.

d) Sütten Yapılan Yemekler:

Süt a rı: sıcak süte bayat ekme k, kuru somun, mısır ekme i (adı) do ranarak yenir.

Gulama: Buza ılamı hayvanların a ız denen ilk günlerinin sütü kaynatılarak pilekide ekme k gibi yenir.

Sütlü a i: Sütte pi irilen piriñç, erbetlenerek yenir.

Kayma : Sütler makineye vurularak veya teknelere konularak sütün ya lı kısmı ayrılır. Bu ya lı kısmına kaymak denir.

ırat: Peynir alındıktan sonra geriye kalan sudur.

Peynir: Elde edilen sütler bir miktar bekletilerek mayası atılır ve biraz ısıtılır. Çökelti haline gelen peynir torbaya alınarak bekletilir ya da kazanda iyice ısıtılarak çeçil peyniri haline getirilir. Peynir yapılı , kalite ve ekilerine göre, çeçil ve çuma peyniri olarak adlandırılır. Tuluk (tulum) karı ımından da yapılır.

Peynir ısıtması: Tuluk veya çuma peyniri ufalanarak ya da ısıtılarak yapılır, bazen buna yumurta katıldı ı da görülür.

e) Di er Bazı Yiyecekler:

Ayran Çorbasi: Katkısı ayran olan çorbalardır.

Yo urt çorbasi: (Tutmaç) Katkısı yo urt olan çorbalardır.

Tavu Çorbasi: Katkısında tavuk olan çorbalardır.

Meyvelerden Yapılan Yiyecekler:

Pestil: Elma, anur ve erikten yapılır. Tahtalarda kurutulduktan sonra oradan açılarak serin yerde saklanır.

Ka : (ir) Dörde ayrılan elma ve armutlar, tele takılarak kurutulduktan sonra ıslatılarak yenir. Komposto da yapılır.

Pelverde: anur, erik ve ku burnunun çekirdekleri süzgeçten geçirildikten sonra kaynatılarak bir miktar eker ekildikten sonra kaplara konur ve gerekti inde yenir.

Mürebbe (reel): Erik, anur, armut, ayva, ilek vb. meyvelerden yapılmaktadır.

f) ecekler:

ay: Kahvaltılarda ve keyf olarak içilir.

Kahve: Genelde misafire ilk ikram olarak verilir.

erbet: Bayram ve dü ünlerde içilir.

Süt, ayran, su: günlük içeceklerden

II. BÖLÜM

AHISKA TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞI

Söz varlığı ile sadece o dildeki kelimeler değil, aynı zamanda o dilde bulunan deyimler, kalıp sözler, atasözleri, terimler ve çeşitli ifade kalıplarının oluştuğu bütünü aklara gelir. Bu tez çalışmasında Ahıska Türkçesinde kullanılan temel kelimeler üzerinde durulmuştur. Öncelikle temel söz varlığını; organ isimleri, tabiatla ilgili isimler, zamanla ilgili isimler, akrabalık isimleri, diğer temel isimler, zamirler, temel sayılar, temel renkler, temel sıfatlar ve zarflar, temel fiiller şeklinde sınıflandırılmıştır.

1. Organ isimleri:

Temel söz varlığı konusu olduğunda ilk sırayı insan organları almaktadır. Ahıska Türkçesinde temel organları anlatan kelimeler şunlardır: *ba* “ba”, *saç* “saç”, *göz* “göz”, *qa* “ka”, *burun* “burun”, *qula* “kulak”, *boyun* “boyun”, *beyin* “beyin”, *boz* “boz”, *ay* “ay”, *çenge* “çene”, *dil* “dil”, *di* “di”, *omuz* “omuz”, *bel* “bel”, *äl* “el”, *avuç* “avuç”, *parma* “parmak”, *tırna* “tırnak”, *gösk* “göğüs”, *dö* “göğüs”, *mämä* “meme”, *qabur a* “kaburga”, *göbek* “göbäk”, *quyru* “kuyruk”, *buynuz* “boynuz”, *baldır* “baldır”, *diz* “diz”, *but* “but”, *aya* “ayak”, *taban* “taban”, *yüräk* “yürek”, *beyin* “beyin”, *buyu* “bıyık”, *sakal* “sakal”, *böbrek* “böbrek”, *ba arsu* “ba ırsak”, *qaracigär* “karaciğer”, *gämük* “kemik”, *qanat* “kanat” vs.

Ahıska Türkçesinde bazı kelimeler Eski Türkçedeki biçimlerini korurken bazı kelimeler Batı Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Eski Türkçedeki *ba* (DTS, 86), *saç* (DTS, 479), *qa* (DTS, 431), *boyun* (DTS, 110), *burun* (DTS, 126) gibi kelimeler Ahıska Türkçesinde ses değişimine uğramadan korunmuştur. Eski Türkçe kelimelerin bazıları Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Ahıska Türkçesinde ses değişimine uğramıştır. Örnekteki değişiklikler kelimelerde görülür: ET *köz* (DTS, 320), AT *göz*; ET *tiz* (DTS, 564), AT *diz*; ET *meji* (DTS, 340), AT *beyin*; ET *me* (DTS, 341), AT *ben* vs. Türkiye Türkçesinin özelliklerini koruyan kelimeler: *burun* “burun”,

boyun “boyun”, *beyin* “beyin”, *göz* “göz”, *bo oz* “bo oz”, *bel* “bel”, *omuz* “omuz”, *baldır* “baldır”, *diz* “diz” vs.

2. Tabiatla İlgili simler:

Ahıska Türkçesinde tabiatla ilgili kelimeler bu ekildedir : *gökyüzi* “gökyüzü”, *yeryüzi* “yeryüzü”, *gün* “gün, güne ”, *ay* “ay”, *yıldız* “yıldız”, *yüzgâr* “rüzgâr”, *bulut* “bulut”, *ya mur*, *ya ı* “ya mur”, *qar* “kar”, *buz* “buz”, *im ek* “im ek”, *ata* “ate ”, *topra* “toprak”, *qum* “kum”, *ta* “ta ”, *kül* “kül”, *a* “da ”, *tâpâ* “tepe”, *quy* “kuyu”, *toz* “toz”, *altun* “altın”, *gümü* “gümü ”, *pa ır* “bakır”, *demür* “demir”, *tuz* “tuz”, vs.

Eski Türkçedeki birçok anlam taşıyan *kök* kelimesi Ahıska Türkçede tek anlamda kullanılmaktadır. *Kök* kelimesinin Ahıska Türkçesinde ön sesi tonlu olarak *gök* olup gökyüzünü ifade etmektedir. Eski Türkçedeki *kün* kelimesi Ahıska Türkçesinde hem “*gün*” hem “*güne* ” anlamında kullanılmaktadır. *Aj* (DTS 24, 25), *bulut* (DTS,124), *qar* (DTS 422), *qum* (DTS, 465), *ta* (DTS, 539), *toz* (DTS, 578) gibi kelimeler Eski Türkçenin özelliğini korumuştur. *ET temir* (DTS, 551), *AT demür*; *ET muz* (DTS, 352), *AT buz*; *ET kümü* (DTS, 326), *AT güümü* gibi kelimeler ise de i erek bugün Ahıska Türkçesinde bu ekilde kullanılmakta. Batı Türkçesinin özelliğini koruyan kelimeler: *tuz* “tuz”, *toz* “toz”, *gümü* “gümü ”, *yıldız* “yıldız” vs.

3. Zamanla İlgili simler:

Ahıska Türkçesinde zamanla ilgili kelimeler şunlardır : *yaz* “yaz”, *bahar* “ilkbahar”, *qı* “kış”, *güz* “sonbahar, güz”, *gün* “gün”, *ay* “ay”, *yil* “yıl”, *ça* “ça ”, *va it* “zaman”, *dünen* “dün”, *bögün* “bugün”, *günüz* “gündüz”, *a indi* “imdi”, *gece* “gece”, *er* “erken”, *geç* “geç”, *saba* “yarın”, *saba inen*

“sabah, erken”, *sora* “sonra”, *ireli* “önce”, *evle* “ö len”, *bıldır* “geçen sene”, *ili yıl* “önceki yıl” vs.

Kı la yaz arasındaki mevsim anlamındaki *bahâr* (*bahârân*) kelimesi Farsçadan girmi tir. Ahıska Türkçesinde bu kelime ilkbahar için kullanılır. Sonbahar için kullanılan *güz* kelimesi Eski Türkçedeki *küz* (sonbahar) (DTS, 331) kelimesiyle aynı anlamdadır. *Va it* kelimesi Ahıska Türkçesine Arapça vakt (zaman, vakit, mevsim) kelimesinden gelmi tir.

Ay adları: *Zehmeri* “Ocak”, *Gücük* “ubat”, *Mart* “Mart”, *Abrel* “Nisan”, *Mayıs* “Mayıs”, *Kiraz* “Haziran”, *Biçin* “Temmuz”, *arman* “A ustos”, *Bögrüm* “Eylül”, *arap* “Ekim”, *Qoç* “Kasım”, *Qaraqı* “Aralık”.

Gün adları: Bazar ertesi “Pazartesi”, Salı “Salı”, Çar amba “Çar amba”, Cuma a ami “Per embe”, Cuma “Cuma”, Cuma ertesi “Cumartesi”, Bazar “Pazar”.

Ayları Ahıska Türkleri Tabiata Bakarak Adlandırmı lardır:

1. 14 Zehmeri/Ocak: Yılba ı günü, o yılın bereketli geçmesi için eve erkek hayvan getirilir. Dı arıdan tahta, demir getirerek eve kesinlikle bo girmezler. *Zemheri* kelimesi Arapçada gün dönümünden sonraki iddetli so uklar, karakı anlamına gelen *zemherîr* kelimesinden Ahıska Türkçesine geçmi tir. Ahıska Türkçesinde Ocak ayı olarak kullanılan *zehmeri* kelimesinin metateze u ramı oldu u görülüyor.

2. Gücük/ ubat: Gücük ayı çok uzun sürer. Bu yüzden gücene gücene çıkar derler.

3. Mart/Mart ayında yerler ısınıyor ve ekin i leri ba lıyor.

4. Abrel/Nisan: Abrel ayında kükül fırtınası iddetli rüzgar eser. Rusçada Nisan ayını bildiren *April* kelimesi Ahıska Türkçesine *Abrel* olarak

kullanılmaktadır. Aprel kelimesindeki p sesi tonlula arak Ahıska Türkçesinde Abrel olarak de i mi tir.

5. Mayıs/Mayıs ayı Hıdırellez 6 Mayıs ertesi Camu kıran fırtınasına rast gelir.

6. Kiraz/Haziran: Kiraz ayında kirazlar kızarır. Haziran ayında kirazlar yeti ti i için Ahıska Türkleri Haziran ayını Kiraz ayı olarak adlandırmaktadır.

7. Biçin/ Temmuz: Biçin ayında bu day ve arpa biçilir.

8. Harman/A ustos: Harman ayında tahıl dövülerek kı a hazırlık yapılır.

9. Bögrüm/Eylül: Bögrüm ayında hayvanlar da dan bö üre bö üre iner.

10. arap/Ekim: arap ayında dü ünler veya enlikler yapılır.

11. Koç/Kasım: Koç ayında koyunlar çiftle ir.

12. Qaraqı /Aralık: Karakı ta so uklar ba lar ve Gücük ayının ortalarına kadar devam eder.

4. Akrabalık simleri:

Ahıska Türkçesinde akrabalık bildiren isimler unlardır : *o ul* “o ul”, *qız* “kız”, *çocu* “çocuk”, *ana* “anne”, *aba* “anne”, *baba* “baba”, *dedä* “dede”, *nene* “babaanne, anneanne”, *baci* “abla, kız karde ”, *qarda* “karde ”, *a a* “a abey”, *ada* “abi, büyük erkek karde ”, *emi* “amca”, *tayi* “dayı”, *ala* “teyze”, *bibi* “hala”, *yenge* “yenge”, *bacana* “bacanak”, *eni te* “eni te”, *torun* “torun”, *ci er* “akraba”, vs.

Ahıska Türkçesindeki *qız* (DTS, 449), *ana* (DTS, 43), *baba* (DTS, 76), *dedä* (DTS, 160) gibi kelimeler Eski Türkçenin özelli ini ta ımaktadır. *Dedä* kelimesi Eski Türkçede “*baba*” anlamına gelmekteydi, fakat bu ün Türkiye Türkçesinde oldu u gibi Ahıska Türkçesinde “*dede*” anlamına geliyor.

5. Zamirler:

Ahıska Türkçesinde zamirler unlardır: *ben* “ben”, *sen* “sen”, *o* “o”, *biz* “biz”, *siz* “siz”, *onnar* “onlar”.

Burada (DTS, 340) ET *men* > AT *ben*, (DTS, 366) ET *ol* > AT *o*, (DTS, 366) ET *olar* > AT *onnar* olarak de i ti ini görebiliriz. *Sen* (DTS, 495), *biz* (DTS, 104), *siz* (DTS, 501) zamirleri hiç de i meden Eski Türkçenin özelli ini korumu tur.

Belirsizlik zamirleri:

Ahıska Türkçesinde belirsizlik zamirleri unlardır: *ba xasi* “ba kası”, *bazısı* “bazısı”, *bazılări* “bazıları”, *biri* “biri”, *birisi* “birisi”, *biriniz* “biriniz”, *birilări* “birileri”, *böyügi* “büyü ü”, *böyüklări* “büyükleri”, *ço i* “ço u”, *gerisi* “gerisi”, *hăppisi* “hepsi”, *kimi* “kimi”, *kimisi* “kimisi”, *öbüri* “öbürü”, *öbürlări* “öbürleri”, *ötäki* “öteki”.

Soru Zamirleri:

Kim “kim”, *nä* “ne”, *nereya* “nereye”, *kaça* “kaça”, *kaçıncısı* “kaçıncısı”, *hani* “hani”, *hangisi* “hangisi” gibi kelimeler Ahıska Türkçesinde soru zamirleri olarak kullanılır.

6. Temel Sayılar:

Temel sayıları unlardır: *bir* “bir”, *iki* “iki”, *üç* “üç”, *dört* “dört”, *be* “be ”, *alti* “altı”, *yeddi* “yedi”, *säkkiz* “sekiz”, *do uz* “dokuz”, *on* “on”, *yigirmi* “yirmi”, *otuz* “otuz”, *kır* “kırk”, *älli* “elli”, *almi* “altmı ”, *yetmi* “yetmi ”, *säksän* “seksen”, *do san* “doksan”, *yüz* “yüz” vs.

7. Temel Renkler:

Temel renkler unlardır: *ye il* “ye il”, *bayaz* “beyaz”, *kırmızı* “kırmızı”, *sari* “sarı”, *boz* “boz”, *mavi* “mavi”, *kara* “siyah”, vs.

8. Temel Sıfatlar ve Zarflar:

Ahıska Türkçesinde temel sıfatlar ve zarflar unlardır: *böyük* “büyük”, *küçük* “küçük”, *ço* “çok”, *az* “az”, *bo* “bo ”, *toli* “dolu”, *qalın* “kalın”, *incä* “ince”, *yüksek* “yüksek”, *alça* “alçak”, *uzun* “uzun”, *qısa* “kısa”, *uza* “uzak”, *ya ın* “yakın”, *a ır* “a ır”, *bo* “bo ”, *aydınlı* “aydınlık”, *karanu* “karanlık”, *läzzetli* “lezzetli”, *acı* “acı”, *yumu a* “yumu ak”, *temüz* “temiz”, *tavli* “ i man”, *gözel* “güzel”, *ey* “iyi”, *kuri* “kuru”, *artu* “fazla”, *dik* “dik”, *yengi* “yeni”, *äski* “eski”, *qolay* “kolay”, *savv* “so uk”, *särin* “serin”, *gücli* “güçlü”, *ucuz* “ucuz”, *eringen* “tembel”, *yegin* “hareketli, hızlı i yapan”, *süküt* “sakin”, vs.

9. Temel Fiiller:

Ahıska Türkçesindeki temel fiiller unlardır: *get-* “gitmek”, *gel-* “gelmek”, *gir-* “girmek”, *çı -* “çıkma”, *uç-* “uçmak”, *otur-* “oturmak”, *gâz-* “gezmek”, *yet -* “yetmek”, *ka -* “kalkamak”, *gör-* “görmek”, *e it-* “i itmek”, *de-* “demek”, *gül-* “gülmek”, *çäk-* “çekmek”, *iç-* “içmek”, *ye-* “yemek”, *toy-* “doymak”, *gey-* “giymek”, *geç-* “geçmek”, *sat-* “satmak”, *a la-* “a lamak”,

qor -"korkmak", *al-* "almak", *dön-* "dönmek", *ver-* "vermek", *qoy-* "koymak", *at-* "atmak", *aç-* "açmak", *öl-* "ölmek", *bil-* "bilmek", *dü* - "dü mek", *geç-* "geçmek", *yuhla-* "uyumak" vs.

Eski Türkçedeki *e it-* (DTS, 185), *çek-* (DTS, 143), *iç-* (DTS, 201), *je-* (DTS, 252), *sat-* (DTS, 490), *qorq-* (DTS, 458), *al-* (DTS, 32), *dön-* (DTS, 160), *qoj-* (DTS, 453), *at-* (DTS, 65), *aç-* (DTS, 3), *bil-* (DTS, 98), *uç-* (DTS, 603) vs. fiilleri Ahıska Türkçesinde de *i* meden oldu *u* gibi korunmu tur.

Eski Türkçedeki kelime başı *k-* sesleri ço unlukla *g-* sesine dönü mü tür: ET *ket-* (DTS, 303), AT *get-*; ET *kel-* (DTS, 295), AT *gel-*; ET *kir-* (DTS, 308), AT *gir-*; ET *kez-* (DTS, 305), AT *gez-*; ET *kör-* (DTS, 317), AT *gör-*; ET *kül-* (DTS, 325), AT *gül-*; ET *keç-* (DTS, 290), AT *geç-*.

Eski Türkçedeki *ber-* (DTS, 95) fiili Ahıska Türkçesinde *ver-* olarak de i mi tir. *Toy-* Ahıska Türkçesine Eski Türkçedeki *tod-* (DTS, 569) fiilinden gelmi tir. *Tod-* > *toy-* (TT *doy-*) fiilinde ön ses korunmu ken *-d-* sesinin *-y-* olarak de i ti ini görebiliriz.

III. BÖLÜM

SÖZLÜK

(Ahıska Türkçesi – Türkiye Türkçesi - Rusça)

aba	anne	,	
abartma	abartma	,	
abartma	abartmak	,	
abdaz	abdest	1) (2)	) /
äbelä/äbilä	aha böyle, i te böyle	,	, ,
äbile	bk. äbelä	.	äbelä
abla	yenge	,	
abu	aha bu		
abur	namus, eref, utanma	,	,
abura	aha buraya		
ac	aç	1)	2) ,
äcä/ äcäp	acaba	];	[,
äcäl	ecel	,	
äcäm	acemi	,	, , , ;

äcäp	acaba	[,];
acgöz	gözü aç	
acıma	acıma	1) [] , 2) , / ,
acı ma	acı çekmek	[]
acı turma	acıtmak	[]
acı alma	öç almak, hıncını almak	, ,
acı ma	acıkmak	, ,
acı	acı	1) , - . () 2) [] 3)
acıma	acımak	1) / [] , [] ,
acılı	açlık	
açaca	anahtar; açacak	1) 2)
açılma	açılmak	1) 2) [] , [] 3) , () 4) () ,

		5) -e (- .)
açma	açmak	1) -i 2) -i 3) -i ,
açu	açık	1) 2) , 3) , ,
açu gözli	uyanık	1) 2) , 3) ; 4)
açu lama	açıklamak	,
açu lu	açıklık	1) ; 2) , ,
ad	at, isim	,
ädälät	adalet	,
adam	adam	1) 2)
adama ıllı	adamakıllı	,
		,
ada	ada	e
ädät	âdet	,
adım	adım	,
ädref	etraf	,

a ız	kere, defa		
ägiri-bügüri	e ri-bü rü		
ägirma	e irmek	,	
äglänma	beklemek, duraklamak, durmak:	1) (. .); ,2) /	
ägletma	bırakmak, ayırmak	,	
ägma	e mek	,	
a nama	anlamak	,	-
a u	zehir	,	
a	a	,	
a a	a a, bey	1) , ; 2) ;	
a aç	a aç	,	
a artı	a artı	[]	
a ır	a ır	1) , 2) 3) , ;	
a ır ba li	temkinli, a ır ba lı	,	
a ırla ma	a ırla mak	1) 2) 3)	/
a ırlu	a ırlık	1) , 2) ,	

3)

a ırma	a ırmak	,
a ız	a ız	,
a nayı li	anlayı lı	,
		,
a zı açu	a zı açık	
aha	aha	
ähämniyät	önem	,
		,
ahval	ahval	,
äkiz	ikiz	,
		;
äkma	dikmek	
äl	el	,
ala	elâ	
alaca	alaca	,
		,
alaf	(Ar. a'lâf) hayvanların kı lık yiyece i olarak hazırlanan ot, saman vs.	,
äläk	elek	,
äläma	elemek	
alav	alev	,
alça	alçak, kısa, küçük	
äldivan	eldiven	,

alım	alım	,
alı ma	alı mak	,
alı turma	alı tırmak	,
alı anlu	alı kanlık	,
		;
alma	almak	,
alt	alt	,
		.)
älti	karde karıları	(
altun	altın	,
amac	amaç	,
ämädäni	aniden, ansızın	,
amanat	(Ar: emânet) emanet	,
ambar	ambar	;
amma	ama, fakat	,
ämma	emmek	,
ämzik	emzik	,
ana	anne	,
ana tar	anahtar	,

and	ant	,
ändâzâ	kesim, biçim	, , ,
andır	i e yaramaz, berbat, u ursuz, lanet	1) , , 2) ;
andıra kalma	sahipsiz kalmak(e ya ve hayvan için kullanılır)	
anı	belli	, , , , ,
anı lama	açıklamak	, ,
âni te	eni te, damat	,
anma	anmak	,
anqırma	anırmak	() ,
ânük	enik	
ao	aha o	, , ,
aora	aha orası	, , , ,
aprak	ters (<i>mec.</i> huysuz)	1) ; ; 2) . / ;
aqıbet	akıbet	, , , ,
ara	ara	, , ,

araba	el arabası, yük arabası	,	,	,
arabozan	arabozan	,	/	
arama	aramak			
ara	votka			
arı	arı			
äringän	ü engeç	,	,	
ärma	ermek	,	,	
armud	armut			
arpa	arpa			
arsız	yüzsüz, arsız	,	,	
artma	artmak	,	,	
artu	artık, artan ey	;	,	
ärük	erik			
arza	erzak			
ar a	arka	,	,	
ar ada	arkada	,		
äsgük	eksik	;	,	

asıl	asıl	, , , ,
asılma	asılmak	, /
asi	asi	, , ,
äskär	asker	, , ,
äski	eski	, , ,
aslan	aslan	
asma	asma	, ,
asma	asmak	, , , , ,
äsma	esmek	(,), ,
äsnäma	esnemek	, , ,
astar	astar	
a	yemek	, , , ;
a a ki	a a ıdaki	
a ındı	aha imdi	; ;
ä ima	e mek, kazmak	
ä ittürma	do rudan söylemeyip üstü kapalı söylemek	

ä ki	ek i		
ä ki amur	(Ar. hamîr) mayalı hamurdan ayrılıp maya olarak saklanan küçük hamur parçası		
a lama	dikmek; ekmek		
a qazan	mide		
a a i	a a l	,	,
a u	â lk		
a ana	yemekhane		
ät	et	,	
ata	baba	,	
ata	ate	,	,
atılma	atılmak	,	
atı turma	atı tırmak		/ ,
ätmega i	bayat ekme in üzerine tereya lı, peynirli sıcak su dökülerek yapılan yiyecek		
ätmek	ekmek		
av	av	,	,
äv	ev	,	
avara	avare	,	
avci	avcı	,	
ävdürma	acele ettirmek, ivedi		

	olması için sıkı tırmak		
ävel / äveli / ävelden avi	(Ar. evvel) önce ayı	,	
ävlät	evlat	,	
ävma	acele etmek	,	,
		,	
avuç	avuç	,	,
avutma	avutmak	,	,
ayagaçti	evlendirilmi kızın ilk defa babasının evine gelmesi		
aya a dü ma	kurban olmak		
ayana çı ma	(Ar. ayân) herkesçe bilinmek, ortaya çıkma	,	,
aya lanma	ayaklanmak	,	,
		,	,
aya yolu	apdesthane, ayakyolu		
aydın	ferah, aydın	,	
aydınnu	aydınlık	,	,
		,	
ayılma	ayılmak	,	,
		,	,
		,	

ayıp	ayıp	, , , , , ,
ayran	ayran	
ayrılma	ayrılmak	, , ,
ayrılı	ayrılık	, - , (- - . - - .); (- -) , ()
äyu	uyumayan, uyanık	, ,
azaltma	azaltmak	, ,
äzän	ezan	,
azar bi e (azar bi em) azılı	azar azar (da itim için) yaramaz, ımarık	- , , , , ,
azim	azim	,
äziyät	eziyet	,
äziz	aziz, kutsal	
azlu	azlık	,
äzma	ezmek	, , , , , ,
a ır	son	, ; ,

a itma	akıtmak	,	,
a lı kesma	1) akılı kesmek 2) iyiyi kötüden ayırmak, akıllanmak	1) c	2) , -
a ma	1) salak 2) akmak	1)	, , , 2) ,
a or	ahır	,	,
a pun	ahır gübresi	,	,
a sama	aksamak, topallamak	,	
a am	ak am		
a amaçan	ak ama kadar		
a t	(Ar. ahd) imam nikahı, köy nikahı		
a t etma	dini nikah kıymak		
baba	baba	,	
babaçua / örümcäk	örümcek	,	
babalu	üvey baba		
baca	baca	,	, ,
bäcärma	becermek	..	
bäcärüksüz	beceriksiz	,	
baci	kız karde	,	
bagä	(Gür. bagä) ahırda	,	

	duvara bitişik yapılmış, yerden yüksek yerlik		
bägänma	be enmek		,
			,
ba arsu	ba arsız		, ;
ba	ba , bahçe		
ba da qurma	ba da kurmak		-
ba ır	ba ır		
ba ı lama	ba ı lamak, vermek		, ;
			,
			,
ba lama	ba lamak		, ;
			/
			;
			;
			;
bahali	(Far. bahâ) pahalı		,
bala	çocuk		,
bal am	balgam		
bälki	belki		,
bälli	belli	1)	2)
		3)	,
			,
balta	balta		
bambayaz	bembeyaz		,
bänä	bana		
bänk	ben		,
barabar	beraber		,

bäräkät	bereket	,	,
bäräkätli olsun	afiyet olsun		
bardel	kötü kadın, orospu	,	
barı	barı		
bärk	berk	,	,
		,	
barut	barut		
basma	basmak	,	
		,	,
		,	
ba etma	yumrulu bitkiler, yumrularını yeterince büyütmek	)	(
ba gelma	ba a çıkmak, üstesinden gelmek	;	,
			/
			;
ba lu	ba lık	,	
batma	batmak	;	;
			;
bayaz	beyaz		
baya (baya tan)	biraz önce, demin		
baya tan	bk. baya	.	baya
bay un	baygın		,
bayılma	bayılmak		,
			/

bayqu	bayku	,	,
bayram	bayram	,	
bazar	pazar	,	;
bazlama	bazlama		
ba ça	bahçe		
ba ıcı	bakıcı, falcı	,	
ba ma	bakmak	,	,
		,	
		,	
ba a	ba ka	,	
bä t	baht	;	
beç	aptal	,	,
		,	
bed	çirkin		
beden	beden	,	,
bedihava	bedava	,	
bedva	(Far. bed; ar. duâ) beddua, ilenç		
beg	bey	,	,
		/	/
bekçi	bekçi	,	
bekmez	pekmez	(	)

bel	bel	,
bela	belâ	, , ,
belä	böyle	, , ,
benzema	benzemek	, -
beslema	beslemek	1) , 2) , 3) , 4) ,
be betär	(Far. bes; beter) daha kötü	
beter	(Far. beter) daha kötü	
beyabur	(Far. bî, âb-ı rû (y)) rezil, kötü	,
beyabur etma	(Far. bî, âb-ı rû (y)) rezil etmek, küçük dü ürmek	,
bey abar	(Far. bî; ar. haber) habersiz	, , ,
bez	bez	,
bezek	süs	;
bezirgen	bezir an	,
bezma	bıkmak	/ / ;
bıç i	bıçkı	

bıldır	geçen sene	
bıra ma	bırakmak	, , ,
bı ma	bıkmak	/ / ;
biber	biber	
biça	bıçak	
biçin	hasat zamanı	
biçma	biçmek	, ,
biläk	bilek	
bilävläma	bilemek	,
bilävli	bile i ta ı, masat	
bile	bile	
bilezük	bilezik	
bilma	bilmek	, ,
bina	bina	, ,
binma	binmek	(, . .)
bir parma	çok kısa, bir satır kadar	,
bire bir	bire bir	
birez	biraz	, ; , -
birodur (birodur ki)	ancak, sadece	,
birodur ki	bk. birodur	. birodur

birtävür (bitävür)	(r. tavr) ba ka türlü, de i ik biçimde	,
bi e	bir ey	-
bi i	bir çe it hamur kızartma	
bi ürma	pi irmek	, () ;
bit	bit	
bitävür	bk. birtävür	. birtävür
bitma	bitmek	, , ,
biyanı	bu yana, bu tarafa	,
boçoço	örümcek	1) 2)
bo ozli	çok yemek iyiye, obur, bo azlı	[],
bol	bol, geni	,
boncu	boncuk	
borç	borç	,
bostan	bostan	,
bo	bo	, , ,
boyanma	boyanmak, süslenmek	;
bo ça	bohça	()
böcük	böcek	,

bögüneça	bugüne kadar	
bögürma	böürmek	,
bölük	bölük	
böyütma	büyütmek	,
buclanma	uyumak	o
buçu	buçuk	
buda	budak	,
bu da	bu day	
bulanma	bulanmak	,
bulanu	bulanık	;
bula ma	bula mak	,
		,
		(
		)
bula turma	bula tırmak	
bulut	bulut	,
buluz	(Fr. blouse) gömlek	,
bura	bura	
burda	burada	
bur utma		-
buynuz	boynuz	
buyu	bıyık	
bu ar	buhar	
bükülma	bükülmek	,

bülbül	bülbül	,
bütün	bütün	, ,
cadı	cadı	, ,
adi	mısır unundan yapılan ekmek	,
a	ince metal çubuk, i	
camu	(Ar. câmûs) manda	
can	can	, ,
cana dâgma	cana de mek	
canavar	canavar	,
canidilden	(Far. cân, dîl) isteyerek, yürekten, içten gelerek	, ,
cänk	cenk	; ,
ap up etma	yeme i apırdatarak yemek	
cecim	cicim	/
cef	cep	
cefa	cefa	,
cehil	genç	
cemper	kazak	
cennet	cennet	
cevüz	ceviz	,
ceyillu	gençlik	, ,

ılap ulup	yans. Islak ayakkabı ile yürürken çıkan ses	,	
cıncı li	çok süslü (ey)	,	()
i ar	(Gür. çi ari) parmaklıklı, bahçe, ahır, çit kaisı	,	
cigâr	(Far. ciger) 1) ci er 2) yakın akraba	1) , 2)	
cigârli	cana yakın, hısım akrabaya dü kün	1) , 2)	
cilveli	cilveli	,	,
cinnänma	(Ar. cinn) aklını kaçırmak, delirmek		
cins	cins	,	;
co ma	co mak		/
cudam	cudam		;
cumaa ami	(Ar. cuma) Per embe günü; Per embe günü ak amı		
cücük	kümes hayvanlarının ve ku ların yavrusu, civciv	,	,
cümle elem	alem	,	[]
cürä	nasıl	,	
cürecüre	türlü-türlü	,	;

ça	ça	,	-
çaiki ma	kavga etmek, tartı mak	,	,
çala	(Gür. çala) kı ın hayvanlara yedirilmek için saklanan, koçansız kuru mısır bitkisi	,	
çalabula	özensiz, geli igüzel		
çalma	1) çalmak; 2) hırsızlık yapmak	1) 2) 3)	,
çalı	çalık	,	
çama ur	çama ır	,	
çamur	çamur	,	
çana	çanak	,	
çançur	caneri i		
çänkürma	1) çemkirmek (mec. Birin yüzüne kar ı saygısızca konu mak, hakaret etmek), 2) havlamak	1)	;
çapa / ketman	kürek	;	
çapalama / çapma	kazmak	,	,
çapan çapan çalma	alkı alkı lamak	,	

çaput	çaput	,
çapu	(Far. çabük) çabuk	,
çärüz	çerez	,
çare	çare	,
çar i	çar ı	,
çaruh	çarık	
çar ala	(Gür. arhali) eker	
çar alama	pancarı durulamak	() ; () .)
çatla	çatlak	,
çaynik	(Rus. çaynik) çaydanlık, çaydanlık	
ça	dek, kadar	,
ça al	çakal	1) , ; 2)
çeçil	çeçil, tel peynir	
çekma	çekmek	,
çeküç	çekiç	,
çel-çocu	çoluk çocuk	,
çenebaz	çenebaz, çenesi dü ük, geveze	,
çenge	çene	1) , 2)

çengel	çengel	,
çeper	tahta perde	, ,
çeten	gübre taımaya yarayan çalı dokuma	,
çetin	çetin, zor	,
çetinnü	zorluk	,
çevürma	çevirmek	, , ,
çeynäma	çi nemek	
çi nama	üzerine basmak	, , ,
çi rı	çıkırık	, ,
çırı	yırtılmı , yırtık	,
çırma	yırtmak	,
çırmı lamak	tırmalamak	,
çi l	çıkı	,
çi ma	çıkmaq	,
çıban	çıban	, ,
çiçek çift	çiçek çift	
çig	çi	,
çimdürma	insanı yıkamak	;
çimma	yıkanmak, du almak,	,

	banyo yapmak		
çinçavat	1) bencil, cimri 2) geçimsiz, soysuz 3) gösteri olsun diye üstüne pekçok şey giymi olan (kadın)	1)	2)
çingene	çingene		
çıpla	çıplak		
çir	çir		/
çira etma	refaha ula tırmak, mutlu etmek		
çira olma	her istedi ini elde etmek, refah ve mutlulu a ula mak		,
çivi	çivi		
çiya	solucan		
çoban	çoban		,
çocu	çocuk		,
çoç	sırılsıklam, nemli		,
çoç a	domuz		
çola	aksak		,
çor	çor, hastalık, dert		,
çorap	çorap		;
ço	çok		,
ço a (a açtan	çatal, dizen, yaba		

dirgän) ço lu	çokluk	,
çökälük/çuma	çökelek	,
çöl	çöl	,
çömälma	çömelmek	,
çöp	çöp	, ; ,
çörü ma	tazeli ini, düzgünlü ünü, canlılı ını yütürmek, buru mak, suyu çekilmek (genellikle bitki için)	, (,)
çual / çuval	çuval	,
çuçul	civciv	,
çul	çul	, ,
çuval	çuval	,
çu ur	çukur	, , ;
çürüma	çürümek	, ,
däftär	defter	, ,
dägänäk	de nek	,
dägi ma	de i mek	, ; ,
dägma	de mek	, ,

dägül	de il	()
daha	daha	, ,
däli	deli	, , , ,
dälma	delmek	, ,
dälük	delik	,
däm	dem	1) [] , , 2)
dämläma	demlemek	
dämli	demli	()
dämür	demir	;
däri	deri	; ,
därin	derin	,
därmän	derman, ilaç	,
därs	ders	
dästä	deste	; ;
dastan	destan	,
dästät an	sofra	,
däük	de ik	; , ; ;
dät dü ma / deh	fark etmek	

dü ma dava	sava , dövü	,	,	,	,
davul – zurna	davul-zurna	,	(	,	)
dävürma	devirmek	[]	,	,	,
degirmen	de irmen				
dema	demek	,	,	,	,
den	(Far.dâne) : mısır, fasulye, üzüm, nar gibi taneli yiyeceklerin tanelerinin her biri, tane	,	,	,	.
denk	denk	,	,	,	,
dere	dere	,	,	,	,
dert	dert, sıkıntı	[	;	;	]
derya	derya	,	,	,	,
deve	deve				
devrülma	devrilmek				
devrü	dervi	,	,	,	[]
deyya	aha orda				
deyyo	o (uzaktaki)				
deyyora	orası				

dibek	büyük ta havan	,
didma	1) yün, pamuk vs.'yi tellere ayırarak kabartmak, dıtmek 2) didiklemek, tırmalamak	1) (. .) 2) (. .) 3)
dil	dil	,
diläg	dilek	, ;
dilim	dilim	; ;
dinlama	dinlemek	- ,
dip	dip	, ,
dirgän	çatal, dizen, yaba	
diri	diri	, , ,
dirsäk / tak	dirsek	,
diskinmek	korkmak, silkinmek; sarsılmak	
di	di	, , ;
di äri	dı arı	, ,
di erki	dı ardaki, öz olmayan	1) 2) ,
di läma	ısırmak	,
diyar	diyar	;
diz	diz	

dolap	dolap	,
domuz	domuz	, ;
dost	arkada , dost	,
do san	doksan	
do tor	doktor	,
do uz	dokuz	
dögma	dövmek	, ;
dögülma	dövülmek	
dönma	dönmek	, ;
dö äk	dö ek	,
dö ürma	toplamak	,
dövlet	devlet	,
duman	duman	,
durna	turna	
duva	duvak	
dügä	düve	
dügme	dü me	,
dügün	dü ün	
dü läma	dü ülemek	;

			(
		. .)	
dü li	dü ümlü	1)	
		2)	
düm-düz	dümdüz		/
		,	
		,	
düngür	dünür	,	
dürüst	dürüst	,	,
		,	;
dü ma	dü mek	,	
düz	do ru	,	,
		,	,
düzüli	dizili		/
			/
efendi	efendi	,	,
		,	
e reb	akrep		
eheng	ahenk	;	,
ehmediyam	Ahıskadaki mescid adı		
ehtibar	(Ar. itibâr) itibar, saygı görme	,	,
elä	öyle	,	,
		,	,
		;	
eläkän	öylece	,	
		,	

elbise	elbise	,
elçi	kız istemeye giden kimse	c
elçibaşı	kız istemeye giden elçilerin ya lı ve sözü geçen, elçilerin sözcüsü	
elçilu	dünürlük	
elif	elif	()
elküt	beceriksiz	,
elli	elli	
emi	amca	
en	en	
enma	inmek	; ,
er	erken	
ergen	ergen	, ,
ergi iler	delikanlı, er ki i	, ,
erima	erimek	,
eri te	eri te	
er-i-kür-i	dünya alem	; , ,
esmer	esmer	; ,

e	e , benzer, çift	,	,	C
e refi	kırmızı gül			
e ek	e ek	,		
eteklu	etek	,	,	
everma	evlendirmek		,	;
evvel	evvel	,	,	
		,	,	
eycä	iyice		,	
		,		
eyki	neden, niçin anlamlarında kullanılan soru sözcü ü	,		
eylanma	iyile mek		,	
		,	,	
		,	,	
eylu	iyilik		;	
		,	,	
		,	,	
ezep	azap, eziyet	,	,	
ezreyil	azrail	(	,	
		)		
e tiyatli olmak	dikkatli olmak			
fäläk	felek			
färdä/ pärdä	perde	,	,	,
		,	,	
fäs	ba örtü, al		,	

fason	model, biçim	,	,
fa ırlu	fakirlik	,	
fel	bilmi lik, kurnazlık	,	;
felli	çıkarcını bilen, kurnaz, çok bilmi	1)	,
fellilu etma	bilmi çe konu mak	[	]
feselli	bir çe it ya da kızartılan hamur	,	2)
fındı	fındık	,	
fırtına	fırtına	,	
fidan	fidan	;	,
fil / pil	pil	,	
fi nâ	vi ne		
fitil	fitil	,	
fiyat	fiyat	,	
fufeyka / fufayka	bir çe it mont		
furun	fırın, tandır		
fu ara	fakir, fukara	,	,
füsgül gâlinnu etma	saçaklar yeni gelinin, saygı gere i, kocasının yakınlarıyla konu mama âdeti	,	
gämük	kemik	,	

gämürma	kemirmek	,
gâvur	gâvur	, , ,
gazi	gazi	, /
gebe	gebe	[]
geberma	gebermek, ölmek	,
gece	gece	; []
geçe	taraf	,
geçi / keçi	keçi	,
geçinma	geçinmek	, ,
gedença l	giderken, gitti i zaman	
gegirma	ge irmek	,
gem	gam	, ,
gemi	gemi	, ,
genä	gene	, , , ;
gendi	kendi	, ,
gerçäk	gerçek	, , , ,
gerilma	gerilmek	,
gernä ma	gerinmek	
getma	gitmek	, . .; ;

getürma	getirmek	,	,
		,	
geveze	geveze	,	,
geyinma	giyinmek		
geyma	giymek	,	
girinti	giri ken, sokulgan (kimse)	;	;
		;	;
giri	giri	,	,
		,	,
giri türma	dövmek, dayak atmak	,	,
gizlänpuçi	saklanbaç	(	)
gizlätma	saklamak	,	,
		,	
gizlenma	gizlenmek, saklanmak	,	,
		,	
gizli	gizli	,	,
		,	,
gizlilu	gizlilik	;	;
		;	;
gortu	topak		
gög	gök	,	
gögerçin	güvercin		
gögerma	ye ermek, morarmak, gö ermek	,	(
		.	.);

gö üs	gö üs	
göl	göl, deniz	,
gömləma	gömmek	, ;
göre	göre	,
görma	görmek	, ,
görsetma	göstermek	-i, -e ;
görüm	görümce	
gösk	gö üs	
götürma	götürmek	, , ,
gövül	gönül	, , ,
göz	göz	, , ,
göz qapa ı	göz kapa ı	
göz qırpma	göz kırpmak	, ,
gözəllü	güzellik	
gözetma	gözetmek	,
güclü	güçlü	;
güç	güç	, ;

gügüm	gü üm	
gül	gül, çiçek	
gülma	gülmek	
gümän	güven	
gümrük	gümrük	
güna	günah	
günibögün/ günböğün	o günden bu güne dek, bugün bile	, ,
güveç	güveç	
güz	güz, sonbahar	
hä	evet	
hacät	hacet	, , ,
hacc	hacc	
haçapur	bir çe it peynirli ekmek	
hädik	hedik	
hafta	hafta	
hal	hal	,
hälä	hâlâ	, ,
halal	helal	/ ; ;
halga	halka	, ,

halva	helva		
hama	(Far. hemân) hemen	,	,
		,	
haman / hămân	(Far. hemân) hemen	,	,
		,	
hani	hani	;	
haram	haram	,	,
		,	
härke	(Far. her, kes) herkes	,	
hasuta	lapa	,	
ha lama	ha lamak	1)	;
		2)	,
		,	
hava	hava	,	
hayıf	(Ar. hayf) öfke, kin, öç	,	;
hayıf alma	öç almak, acısını çıkarmak	,	
hazetma	sevmek, ho lanmak	,	,
		,	
		,	
hazırlu	hazırlık	,	
ha ıl	(Ar. akl) akıl	,	,
		,	
heç	hiç	,	,
		,	
heçbi e	hiçbir ey	,	/

heçeçine	hiç	,	,
hekim	hekim	,	
hekiya	hikâye	,	,
		,	
helbet	(Ar. elbet) elbet	,	,
helelu	(Ar. hâlâ) imdilik	;	;
			;
hepepine	tamamen	,	,
		,	
hepheplu una	sürekli olarak, temelli	;	,
		,	
heppisi	hepsi	,	[]
her	her	,	
herbi e	her ey		
herif	herif	,	,
		,	
hers	kızgınlık	,	,
hesap	hesap	,	,
		,	
hê ir-nâ ir olma	ha ır ne ir olmak	,	,
		,	
heyran	hayran	1)	,
		,	
		2)	,
			;

hikmet	hikmet	,
ho af	ho af	
hökmet	hükümet	, ,
hörmet	hürmet	, ; (-)
huy	huy	, , , (- .)
hüner	beceri, hüner	, ,
hünersiz	beceriksiz	,
iblis	iblis	, , , , ,
ibret	ibret	(), , , , ,
iflas	iflas	
incinma	incinmek	; ,
istikan	bardak	
istol	masa	
i çi	i çi	,
i mar	i aret	,
i ta	i tah	

itâklâma	itmek	, ,
ibrât	ibret	,
iclas	meclis, toplantı	, , ; , ,
içma	içmek	(,), , ,
idara	idare	, , ,
igne	i ne	,
ilimlî	bk. ilincäk	c . ilincäk
ilincäk / ilimlî	askı	1) , 2) ,
ili il / ili yıl	önceki yıl	
ili yıl	bk. ili il	c . ili il
imkân	imkân	
inäk	inek	
inat	inat	; ; , ,
inci	inci	,
insan	insan	
i lema	inlemek	1) 2) ,

ira	ırak	
ireli	ileri, önce	, ,
iri	iri, büyük	,
iskam	sandalye	,
iskämli	bk. iskam	c . iskam
ismarlamax	ismarlamak	,
istäma / i täma	istemek	, ,
i		,
i ı	ı ık	, ,
i kaf	(Rus. kaf) içine genellikle yiyecek maddeler konan kapalı dolap	
i tema	istemek	, ,
it	köpek	,
itma	itmek	, ,
izin	izin	,
i tiyar	ya lı	, ;
i tiyarlu	ya lılık	;
kabap	kebab	(. .)
kadeh	kadeh	,
ka it	ka it	1) 2)

kalo	(Rus. galo ı) lastik ayakkabı		
kälpänti	kerpeten	,	,
kälpättin	bk. kälpänti	c .	kälpänti
käpäk	kepek		
käpçä	kepçe	1)	, 2)
kärä	kere		
kärt / kärti	bayatlayıp sertle mi , kurumu (ekmek, mısır ekme i)		
käsä	kap, kâse	;	,
kävgür	kevgir	1)	2)
ka	kuru yemi	/	, /
		/	
keçi	keçi	,	
kefen	kefen		
kekléma	tavukların topragi e elemesi	(	)
keklik	keklik	1)	
		2)	,
kemer	kemer	,	;
kener	kenar	,	, , ,
		,	,
kerim	kerim	1)	,
		2)	,
		,	

kersen	yuvarlak hamur	
kervan	teknesi kervan	
kesma	kesmek	, , , , , ,
e	yumu ak olmayan, sert	,
e lanma	sertle mek	
kete	kete	, a
keyf	keyf	,
kılı	kılık	, , , ; ,
kırılma	kırılmak	; ;
kıyamât	kıyamet	; ,
kilim	kilim	, ,
kimi	gibi	, , ,
kin	kin	, ;
kinkile	sivri sinek	
kiprik	kirpik	
kir	kir	
kirâz	kiraz	

kiraz ayı	Haziran			
kirva	kirve		,	
kismä	kimse	1)	-	,
		2)		-
kitläma	kapatmak, kilitlemek		,	,
kitli	kilitli			
koçor	köy delikanlıların alınları üzerine bıraktıkları saç, perçem		,	;
				;
kom	koyun barına ı		,	
			,	
kop	i lik		;	,
			,	
kopça	dü me			
kor	kör		,	
korlama	bir eyin görünmesine, bilinmesine engel olmak, kapamak		,	-
korlu	körlük			
korpisik	mec. yilik kıymeti bilmeyen, nankör			
o o	(Gür. oto i) mısır koçanı			
kotozlama	atmak			
köçma	evlenmek (kız için), ta ınmak		,	,

kök	kök	,	;
kölä	köle		
kölgä	gölge		
kömlek	gömlek	,	
kömür	kömür		
köpri	köprü		
körpä	bebek	,	
kö ä	kö e		
kötilü	kötülük	,	;
		,	
köv	köy	,	
kudıyan	cadı	,	,
kudlanma	yürümez duruma gelmek		
u lanma (u oturma)	(Gür. u i) tavu un kuluçka dönemi	,	-
untlama	1) (hayvan yavrusu) hoplamak, zıplamak 2) <i>mec.</i> (çocuklar, gençler) a ibo gezip dola mak	1)	() 2) . (,)
kurban	kurban		(- - .) ,
kurdalama	kurcalama, karı tırma (e ya için)	,	
ur ul	(Gür. ur li) davar pisli i		

uru	kuluçka olmu	tavuk	,
küfür	küfür		, ,
kül	kül		,
külfet	(Ar. külfet) 1) aile ki ileri 2) kalabalık, çoluk	1)	2) ,
künt	hamurun küçük parçalara yuvarlayarak bölünmü ekli		
küntläma	hamuru yuvarlayarak küçük parçalara ayırmaq		
küräk	kürek		;
küräma	küremek		
kürk	kürk	1) 2)	,
küsma	küsmek		- ;
küsüli	küskün, dargın		,
		(- .)	
kütük	kütük		,
küze	topraktan yapılmı su kabı		
lal	(Ar. lâl) dilsiz, lal		
laq	bozuk(yumurta)		
lava	(Rus. lepe ka) 1) mayalı hamurdan pi irilen uzun ve ince ekmek 2) çar ı		

	fırınında, ramazanda çıkarılan uzun pide		
layı	layık	,	
lazut	mısır bitkisi ve tanesi		
leçek	(Far.leç) beyaz tülbent baş örtü		
legen	le en		
lehlama / leyläma	(köpek) a ırı yorgunluktan, sıcaktan sık sık nefes alıp vermek, solumak	,	
lenger	(Far. lengerî) derin tepsi	1)	2)
le	le	(	),
leyläma	bk. lehlama	c .	lehlama
lezzet	lezzet		
lıpız / tıpız	saçı dökülmü kimse, kel		
lobiya	(Gür. lobio) fasulye		
lu ma	lokma	,	,
lu um	(Ar. lûkme) mayalı cıvık hamuru, kızgın ya a lokmalar halinde dökülerek pi rililen yiyecek	,	,
mahana	(Far. bahâne) bahane	,	;
makaron	makarna	,	

mäktäp	okul	,	
mal	mal, hayvan, inek	,	
mälim	ö retmen	,	
mal-mülk	mal mülk	,	
manat	parabirimi		
maqar	(Gür. makari) ni anda ya da dü ünde, o lan tarafından kız evine gidenlere verilen genel ad	,	
maral	meral	,	
marama	(Ar. mahreme) mendil		
märdiven	merdiven	;	;
märfät	marifet	1)	,
		2)	/
marma	gaz bezi		
mar afa	ma rapa		
märtäk	mertek		
mas	sarho	(- .), (- .)	(
mäs	(Os. mest) üzerine ayakkabı giyilen, kısa konçlu yumu ak bir tür ayakkabı	(	,
masat	masat		)
ma a	ma a	;	,

ma ina	(t. macchina) makine, araba	,
mavı	mavi	,
maya	maya	
mäyil	meyil	, , ,
may o	mayho	1) - 2) , ,
mäzärlu	mezarlık	
ma as	makas	
mä süs	mahsus	; ,
meclis	meclis	1) , , ; 2) , ,
meçeç	si il	
meçet	mescit, cami	
meger / megerim	(Far. meger) me er	
megerim	bk. meger	c . meger
meh er	mah er	,
melum	açık, malum	, ,
meme	meme	,
memur	memur	,
mendil	mendil	,

mere	mera, otlak	mera, otlak	,	,
merek	ot ve samanlık		,	,
mermer	mermer		;	
mert	mert	1)	2)	
mesel	(Ar. mesel) bilmece			
me e	(Ar. me cer) orman			
me ok	çuval			
mey	mey			
meydan	meydan		,	,
meymun	maymun		,	
meyva	meyve		;	
mezer	mezar			
mızlama	huysuzluk etmek			
mil	mil		;	
minara	minare			
mindär	minder		,	
minik	minik			
minnet	minnet		,	
misal	misal		,	,
			;	
misali	mesela		,	

misafir	misafir	
miskin	miskin	; ; ,
molla	imam	, (),
morbet	ev i lerine yardımcı olan, getir götür i lerini yapan çocuk	
morbetlu etma	(çocuk) ev i lerine yardımcı olmak	(\)
motot	sümük	, ;
möhtac	muhtaç	1) 2) , ;
mökkem	sıkı, sa lam sa lam	,
muçurlama	bir araya toplayarak buru turmak, kırır tırmak	
mum	mum	
mundar	(Far. murdâr) murdar	
muqiyät	dikkat, ihtiyatlılık	
mur	(Gür. muri) alev isi	
murad	murad	, ; ,
murdal	pis	, ,
murk	(Gür. murkli) sulu yiyeceklerin içinde	, ()

	ezilmeden kalmı küçük hamur topa ı		
murklanma	1) çorbanın, yeme in içinde sonradan katılan un ezilmeyip top top olmak 2) derinin altında nohut büyüklü ünde beze olu mak	1) 2)	, ;
muzlama	(inek) danasını istemek için ba ırmak		
mu	çivi		
mübäräk	mübarek	1) 2)	, ;
			3) ;
mühlät	mühlet		
mükafat	mükafat		,
müräbbä	reçel		
mürekkep	mürekkep	1) 2)	,
mü kül	mü kül		, , ,
mü teri	mü teri		,
nä	ne		,
naboyda	ne kadar (soru eklinde)		
naçar	(Far. nâ-çâr) çaresiz, kötü		, ,
näki	ne kadar (varsa)		(ec),

nâkidür	ne ki varsa (lazım ise)		
nal	nal		
nalet	lanet, sevimsiz	,	,
nâlü	ne olarak, ne için		
namaz	namaz		
namazlu	namazlık, seccade		
namert	yüreksiz, namert	1) ,	2)
namıkör	bk. nanıkör	c . nanıkör	
nanıkör	nankör		
nankör	bk. nanıkör	c . nanıkör	
nar	nar	,	,
nârgiz	nergis	1)	2)
nasıl /nâsil	nasıl	,	,
		,	,
		,	,
nâsil	nasıl	,	,
		,	,
na a or	tiryaki, kendir ba ımlısı		
naz	naz	1)	,
		2)	
nazli	nazlı	1)	,
			;
		2)	,
			,
nâzük	(Far. nâzük) nazik,		

	ince, kibar		
na ır	sürü	c	
na ı	nakı	1) ; 2) ,	
ne teyür/ tevür	ne biçim	, , , ,	
necoldi	nereye gitti anlamında, ne oldu, nereye kayboldu		
neden	neden	,	
nedür	nedir	, ,	
nefes	nefes	,	
nefis	nefis	1) 2)	
nem	nem	, ,	
nemet	nimet	, , , ,	
nene	nine	1) 2) ,	
nenni	ninni	1) (2) - ()	
nesip	nasip	, ,	
nesne	nesne	1) , , 2)	
neyda	ne edelim, ne yapalım		
neylet / nelet	bk. nalet	c . nalet	

ni an / al	ni an	1) , , 2) ,
niya	niye	?
niyat	niyet	
niyaz	niyaz	,
o yani bi yani etmek	u ra mak, her yolu denemek	;
oca	ocak	, , ,
od	ate	,
o lan	o lan	1) 2) ,
o rama	u ramak	;
o ul	o ul	
ola	o lan	1) 2) ,
ola ki	sanırım, belki	, ,
olaki de	galiba	, ,
olma	olmak	1) , , ,
omma	onmak, mutlu olmak	1) , 2) 3)
onnar	onlar	
ora	o ara, ora	

ora	orak	
ordu	ordu	
oroç	oruç	
osanma	usanmak	;
ot	ot	,
otarma	otlatmak	,
otla	otlak	,
ovalama	ovalamak	,
oyani	o yana, o tarafa	,
oyanma	uyanmak	;
oyatma	uyandırmak	() ,
oyma	oymak	,
oynama	oynamak	,
oyun	1) kez, defa 2) ö ün (yemek için)	1) , 2) (,)
oyu	oyuk	,
o	ok	,
o lavi	oklava	
o uma	okumak	
öç	öç	,

öd	öd	
ödläk	ödlek	, , ,
ög	ön	, ,
ögde	önde	
ögma	övmek	, ,
ögüt	ö üt	, ;
öküz	öküz	1) , 2) ,
ölçi	ölçü	, ,
öli	ölü	1) 2) ,
ömribilla	ömür boyu	
ömür	ömür	
öpma	öpmek	
ördek	ördek	
örema	örmek	, ,
örgenma	ö renmek	, ,
örti	örtü	1) , (- .)
		2)
örtma	örtmek	, ,
öskürma	öksürmek	

ötma	ötmek	,	,
paç etma	öpmek		
paça	paça	,	,
paklama	temizlemek	,	,
pal	bal		
pala (Pala)	pala	,	
palaz	(Far. pelâs) eskimi bez	c	
pältäk	peltek	,	;
palu	balık		
pambu	pamuk	,	
pan a	yaban armudu, ahlat		
papa	(Rus. papa) baba	,	
papa kesilma	yemek suyunu çekerek fazlaca pi mek, lapa olmak	(	)
papa	külah	,	,
para	para	;	
parça	kuma	,	;
parlama	parlamak	,	,
parma	parmak		
pas	pas	,	

pa a	pa a, a a	,	
patlama	patlamak	1)	2)
patla	yarılmı , patlamı	,	,
pay biçme	pay biçmek	,	
pa ıl	kıskanç	1)	2)
pa ıllanma	kıskanmak	1) 2)	-
pa ır	bakır	;	
peç	(Rus. peç) ocak, soba	,	,
pelverde	marmelat		
pencere	pencere		
perekende	perakende	[	]
peri	peri	1)	2)
		,	
per embe	per embe		
pestil	pestil		
pe ine	arkasına	/	
pe tamal	önlük	,	
pe un	(Far. pi -hân) a açtan yapılan yuvarlak yer sofrası		

petek	arı, petek	1)	() 2)
peydäolma	ortaya çıkmak	)	(); ,
Peygember	Peygamber		
peylivan peynir	pehlivan peynir	1)	2)
ızık (ızık)	arıya benzeyen, sarı siyah halkalı bir böcek, yaban arısı		
ızıklanma	(hayvan) sıcaktan, sinekten rahatsız olup sa a sola ko turmak		()
piçka	(rus. spiçka) kibrit		
pilav	pilav		
pin	kümes		,
pinti	pis, kirli		, ()
pipi	bebek		,
pis	pis		
pisik	kedi		
i ik	enik		
piyala	kase		; ,
poç	mısır, havuç vs. bitkilerin üstündeki yapraklar		, . .
po a	kalbur, elek, külek gibi		,

	e yalaı yapıp, genellikle bu day, un gibi yiyeceklere kar ılık olarak satan göçebe kimse, serseri		
po alu etma	gitti i her yerden bir ey istemek		
po	bok	1)	, ; 2)
pörçüklü	havuç		
pul	(Far. pûl) dü me		
pu	karın, mide, göbek		,
pu ru çorbasi	ıslatılıp ufalanmı unla pi irilen peynirli çorba	c	
puti sönma	Gücü kalmamak, enerjisi tükenmek (insan için)		,
puvar	pınar		,
pürçüklü	bk. pörçüklü	c .	pörçüklü
qaba	kaba, büyük	1)	2)
qabala	ba a sarılan örtü		
qabalı	irilik, büyüklük		,
			,
qaba	kabak		,
qabbezi	kap kacak bezi		
qablama	kaplamak		,
			,
qäbristan	kabristan		

qabu	kabuk	,	,	,
qabul	kabul	,	,	
qabur a	kaburga	1)		2)
qabu	kabuk	1)	,	,
			,	
qaç	kaç	1)		2)
qaça	kaçak	1)		2)
qaç un	kaçkın, mülteci	1)	,	2)
qadanalem	kazanı alayım			
qadanma	ili mek, bir yere takılıp kalmak		,	
qader	kader	1)	,	
		2)	,	
qafa	kafa			
qafir	kafir	1)		[];
		2)	,	,
qaftan	kadın elbisesi			
qalabalu	kalabalık		,	,
qaldurma	kaldırmak		,	
qalmak	kalmak	1)		2)
			3)	,
				,

qamçı	kamçı	,	,
qämi /qami	kamı	,	
qan	kan		
qänäpä	kanepe	,	
qanat	kanat	,	,
qanaya li	sahipsiz, kimsesiz kadın	a	
qanmama	anlamamak	,	,
qanma	kanmak, anlamak	,	,
qantar	kantar	,	
qapanu	kapanık	1)	2)
qapi	kapı	,	
qapi-baca	avlu		
qaplan / qaflan	kaplan		
qapma	kapmak	1)	2)
qap-qa u	kap-ka ık		,
qaqlanto / qerqeton / irtla	gırtlak	;	;
qar	kar		
qara	siyah, kara	1)	2)

qaralama	birisi hakkında kötü söylemek	,	,
qaralma	siyahla mak	,	,
qaranu	karanlık	,	,
qaraqı	Aralık ayı		
qarda	erkek karde	1) /	2)
qar a	karga	,	
qarın	karın	1)	2)
qarı	karı		
qarı turma	karı tırmak	,	,
		,	,
qarı u	karı ık	1)	2)
		,	
qari	karı	1)	2)
		,	
qarince	karınca		
qarma-qarı u	karma-karı ık	,	
qarpuz	karpuz		
qar i	kar ı	1)	2)
		,	
qartopi	(Rus. kartofel) patates		
qasap	kasap		
qa	ka		

qa u	ka ık	
qat	kat	1) , 2) ()
qata lama	kovmak	; , ; ()
qaten	kadar	, ,
qatlanma	katlanmak	1) , 2) -e , ; ,
qätmär	katmer	
qatma	kapmak	, , ,
qat a	gelinin ba örtüsü	
qavel	kaval	,
qavelvti	kahvaltı	, -
qav a	kavga	1) , , 2) , ;
qavi	(Ar. kavi) yumu ak olmayan, katı, sert (hamur, çamur vb. için)	,
qavun	kavun	
qavurcak	oyuncak, bebek	
qavurma	kavurma	(,)
qaya	kaya	,

qayda	(Ar. kaide) ezgi, beste, oyun havasi	,
qay ana	kaygana	
qayın	kayın	;
qayın a aci	kayın	
qayıрма	beslemek, bakmak	1) , 2) ,
qayı	kayık	
qayma	kaymak	1) , 2) , ,
qaynana	kaynana	,
qaynata	kaynata	,
qayrat	(Ar. gayret) çabalama, gayret, dayanma	, ,
qaytarma	Ahıska mihalli oyunu	
qäyvä	kahve	
qäyvärangi	kahverengi	,
qaz	kaz	
qazan	kazan	,
qazıma	kazımak	1) , ; 2) ;
qazu	kazık	,
qa ma	kalkmak	,

qefes	kafes		,	,
qelem	kalem	1)	;	
qerenfil	karanfil			
qerez	kasıt, garez	1)	,	2)
			,	
qerib /qarip	garip, zavallı	1)	,	;
			2)	,
			;	
			,	
qıç	bacak			
qıj ırma	(yiyecek) fazla ek ime ya da bozulma nedeniyle kabarmak, ta mak		,	
qıl	kıl	1)	[] ()	
		2)		
qır	kır	1)	,	2)
			;	
qıra	kenar	1)	,	2)
qırılma	kırılmak		,	
qırı	kırık		,	;
			,	
qırma	kırmak		,	,
			,	,
			,	
qırmızı	kırmızı			
qır	kırk			
qır lu	davar kırılan makas			

qısa	kısa		
qısır	kısır		
qıs anç	kıskanç	1)	2)
qı	kı		
qıyı ma	bir ey istemeye, söylemeye çekinmemek, cesaret etmek		,
qıymät	kıymet, de er	1) 2)	,
qız	kız	1)	,
qızıl	kızıl		,
qızılcu	kızılıcık		
qızma	kızmak		,
qoca	koca		,
qocalma	ya lanmak		,
qoç	koç		
qoç ayi	kasım		
qol	kol	1)	2)
qol qoyma	imza atmak		,
qolay	kolay		,
qolay gelsin!	kolay gelsin!		!

qoltu altı	koltukaltı	,
qoltuk	koltuk	
qom i	kom u	
qona	misafir	
qonma	konmak	(. .) ,
qonu ma	konu ma	, ;
qopartma	“koparmak	1) , ; 2) ,
qor a	korkak	1) , ; 2)
qor i	korku	
qo ma	sürmek	,
qovma	kovmak	, ;
qoyerma	koyu vermek, izin vermek	1) 2)
qoyun	koyun	1) 2)
qo i	koku	
qo lama	koklamak	,
qo ma	kokmak	1) , 2) / /
qudurma	kudurmak	, ; / /
qul	kul	1) 2)

qula	kulak	1)	2)	
qula verma	kulak vermek, dinlemek			,
qula lu	kulaklık	1)	[] () 2)	()
qulp	kulp			,
quran haqqiçün	Kuran hakkı için			,
qurba a	kurba a			
quri	kuru	1)	2)	;
qurnaz	kurnaz			,
qur un	kur un	1)	2)	
qurt	böcek			,
qurt / canavar	kurt			
qurtarma	bitirmek, kurtarmak			,
qurtulma	kurtulmak, bitirmek	1)		2)
qurulma	övünmek			,
qusma	kusmak			,
quti	kutu			;
				,

quvet	kuvvet	,
quy	kuyu, çukur	1) 2)
quyma	kaymak ve mısır unu ile yapılan çok yağlı bir yiyecek	
quyru	kuyruk	
quzi	kuzu	
ramazan	ramazan	(,)
rasa	rastgele	1) , ; 2) , ;
razi	razı	;
rende	rende	1) 2)
renk	renk	;
rızı	rızk	, ;
saba inän	(Ar. sabâh) sabah erkenden	
saba	yarın	,
saba lu	dü ünden birkaç gün sonra kız evinden o lan evine gönderilen hediye	
sabur	sabır	
säfil	(r. sefil) sessiz, sakın, yumu ak huylu, uslu	1) , 2) ,

sa ma	sa mak	
sa duci	sa dıç	,
sa ır	sa ır	
sahan	sahan, açık tabak	/
sahap	sahip	,
sala ana	(r. selh, far. hâne) serseri, ba ıbo gezen (kimse)	
sallankoçi	salıncak	
sallanma	sallanmak	, ;
sämä	seme	; ,
saman	saman	
sanats al (sanas al)	ahırda gübrenin birikmesi için dö emelerin ortasında bırakılan aralık, çukur	
sañma	1) ısırma, a rı 2) sañmak	1) , (, . .) 2) , (. .), . .) 3)
sap	sap	, ;
saplı	süt i lerinde kullanılan saplı a aç kap	
saralma	sararmak	1) 2)

sarıлма	sarılmak	1) ;
		2) (,)
sarı	sarı	
sarı ärük	erik	,
sarı ya	tereya ı	
särin	serin	,
sarma	sarmak, sermek	, ,
sarmusa	sarımsak	
sarsa	salak	1) ,
		2) ,
sar o	sarho	
satma	satmak	1) 2)
		,
sava	sava	, , ,
sävdä	sevda, sevgi	1) / , 2)
sävdälenma	a ık olmak, sevmek	
sävma	sevmek	1) 2)
savu	so uk	,
saz	saz	()
sa al	sakal	

sa lama	saklamak	,	,
sedef	sedef		
sefa	sefa	;	;
seksen	seksen		
sekü	tahta divan	,	
sel	sel	;	;
selemet	selamet	1)	;
		,	2)
		,	
sene	sene		
senet	sanat	1)	,
		2)	,
		,	,
sepma	serpmek	,	,
		,	,
		,	,
sevgüli	sevgili		
seyrâk	1) seyrek 2) yarımakıllı, saf, sersem	1)	,
		2)	,
		,	,
seyran	seyran	;	
sıfat	surat	,	
sı ma	sı mak	,	,
		,	,
sı ır	sı ır		

sılı	ıslık		
sımarlama	ısmarlamak	,	
şıntal	kedi yavrusu		
sırama	iri ve seyrekçe dikmek (yatak yorgan için)	,	(
sıritma	sıritmak	,	
		;	
		/	;
sırt	arka, sırt		
sızlama	sızlamak	,	
sı	sık	;	,
sı ı ma	sıkı mak	1)	,
			2)
		/	
sı lät	(Ar. sıklet) sıkı ık, kalabalık		
sı ma	sıkmak	1)	,
			2)
		,	,
sı -sı	sık-sık	,	,
sı tarma	kıstırmak, sıkı tırmak	,	,
sica	sıcak	1)	2)
		,	
şıçan	şıçan	;	
şıçma	şıçmak	1)	,
		2)	,
şıçrama	şıçramak	1)	,
			;
			2)

siçrätma	delirmek, aklını oynatmak			
siftäki	(r. istiftâh) önceki		,	;
sillä	tokat, amar, sille		,	
sini	tepsi, sini	1)	2)	
sinor	sınır, hudut		,	,
sirkä	sirke			
sivirma	sıyırmak	1)	2)	,
so unki (soonki)	sonraki, en son			
so an	so an	1)	2)	
so ulma	sütü kesilmek(hayvanlar için), suyu azalmak	1)	(	(
			),	
			), 2)	
			,	
			,	
solma	solmak	1)	,	;
			2)	,
somin	ekmek		,	
son	son		,	;
soy	soy		,	,
soyma	soymak			;
soyulma	soyulmak			
			.	.
so a	sokak			

sögma	sövmek	, ,
sögülma	sövülmek	/
sökma	sökmek	;
söku	sökük	, ()
sönma	sönmek	, , ,
söyläma	söylemek	1) , 2) ,
söz	söz	, ,
su	su	,
sual	soru, sual	
sufra / supra	sofra	1) 2)
surfa	bk. sufra	c . sufra
susanma	susamak	,
südük	sidik	
süküt	sakin, sessiz	1) , 2) ,
		3) , ,4) ,
sükütlu	sessizlik	,
sümbül	lal ta ı, Yemen ta ı, sümbül	
sümük	sümük	, ;

sünnet	sünnet	1) (	) 2) ,
süpürge	süpürge	,	
süpürma	süpürmek	,	
sürgün	sürgün	1) ,	;
		2) ,	
sürünma	sürünmek	1)	
		2)	
		,	
sürünti	çok gezen, kapı kapı dola an	,	
süt	süt		
süzäk	1) süt süzmede kullanılan beyaz tülbent 2) kulplu naylon süzgeç, süt süzgeci	,	
süzmä	torbada süzdürülmü ya lı yo urt		
äftäli	eftali		
ahat	ahit		
äkärlämä	ekerleme	,	,
an	an	1) ,	;
		,	2)
		,	,
		,	,

apala	1) amar, tokat, aplak 2) sineklik	,	
ärbät	erbet		
arval	pantalon		
a	a ı		
a lanma	a ı olmak		
a ma	a mak	,	,
a urtma	a irtmak	1)	
		,	
		2)	,
efaat	efaat	,	
eker	eker	1)	2) ,
en	en	,	;
		;	
ennik	(Far. en) millet, halk	1)	;
		,	2) ,
er	er	,	
erap	arap		
eytan	eytan	,	
irat	peynir ya da yo urt suyu		
ifa	ifa	,	
im ek	im ek		

i	i	1)	;	2)
i ma	1) i mek 2) alınmak	1)	,	,
			,	,
			,	2)
			-	3)
			;	
ivan	(Far. îvan) acı, feryat	[	]	,
o urt	tükürük, salya	1)	2)	
o urtli	salyasını tutamayan, salyalı (çocuk)			
ora	(Far. ûr) ek i, tuzlu	1)	2)	3)
u lanma	sıca ın etkisiyle yumu amak, gev emek, kabarmak, demini almak		,	,
			,	
ükür	ükür		,	;
ü ä	(Far. î e) i e		,	
taban	taban	1)	,	()
		2)	,	
		()		
täbäyät	tabiat		,	
taba	tabak		,	
tabut	tabut			
tada	a abey	1)	2)	
		(	)	,
ta	da			
ta itma	da itmak	1)	,	

		2)	
tai	dayı	1) (	)
		2) ,	)
täkir	tekerlek		
täkmük	tekme		; ;
tal	dal		, ,
täläbä	talebe		
talama	talın etmek		, ,
talhan	övüdülmü dut		
talla	tarla		,
tamar	damar	1) ,	2) ,
			,
tämbä	haber verme, ihbar etme		
tämbäetma	haberdar etmek, uyarmak, ikazda bulunmak		
tämbäl	tembel	1) ,	2)
			,
tamça	damla		
tamlä	damla		
tänä	tane		
tana	dana		
tänäkä	teneke	1) ,	,

tandur	tandır	,
tanıma	tanımak	1) , 2) ; 3)
tanı ma	sormak	,
täpä	tepe	1) ; 2) 3) ,
täpi türma	tepmek	bastırarak a zına kadar doldurmak” : , ,
tapmaca	bulmaca	,
tapma	bulmak	,
täprä nma	kımıldamak, hareket etmek	
täprä tma	kımıldatmak, hareket ettirmek	
tar	dar	;
tar va it	(Ar. vakt) ak am ezanına yakın zaman	
taracu	daracık	,
täräf	taraf	1) , 2) , , ; ,
tara	tarak	, ,
tarlu	darlık, yoksulluk	1) ; 2) ,
tarmata in	darmada in	,
tärs	“ters”	1)

		(- .);	2)
		,	(-
		.	)
tas	tabak	,	,
täspä	tespih		
ta	ta	,	;
ta pa a	kaplumba a		
tat	çorabın ayak kısmına gelen kısım, tabanı		
tata	çocukların yeme i, mama		
tatma	tatmak	1)	[],
		2)	,
		;	
tavar	davar	1)	
		2)	/
tavli	i man	,	,
		;	
tav al	kalın kadın ba örtüsü		
tav an	tav an		; [evcil] tav an
tavu	tavuk		
täzäk	tezek		
ta il	tahıl		;
		;	
ta ma	takmak	1)	,
			;
		2)	,
ta t	taht	,	

ta ta	(Fr. tahte) tahta	
tebelle olma	musallat olmak	, ,
tederük	tedarik	; ,
tek	tek	, , ,
tekne	tekne	, , , , ,
telef olma	ölmek, zayi olmak	,
temel	temel	1) ; 2) ,
temüz	temiz	1) ; 2) ,
tepma	1) bastırarak a zına kadar doldurmak 2) tepmek, vurmak, tekme atmak	1) , , 2) , ,
tepür	büyük a aç tepsi	
ter	ter	;
terezi	terazi	, ;
terkel	(ar. takrâr) tekrar	, , ,
terkellema	tekrarlamak	
terlema	terlemek	
tersine	tersine	, ,
tertipsiz	ha arı, düzensiz	()

te i	ip bükme, yün e irmeye yarayan, a ır a ının tepesinde çengelli tel bulunan i den büyük alet	,	,
tevsiya	tavsiye	,	,
teyürli	türlü	,	;
		;	;
		;	;
		-	
tez	çabuk	,	,
teze	yeni		
tezelenma	yenilenmek	,	
tıpız	kel, dazlak	,	
tırı a dü ma	(hayvan) ishal olmak	,	
tırmı	tırmık		
tırna	tırnak	1)	2)
tırpan / kerindi	tırpan		
tı a	kapkacak yapmaya yarayan kil, toprak	,	
tikän	diken	,	
tiki	diki	,	,
tikma	dikmek		
tiktürma	diktirmek		,
tilki	tilki	1)	2)
		,	,

til-tipla	çırıl-çıplak		
tipla	çıplak		
titiz	titiz, temiz	1)	;
		2)	,
			;
			3)
			;
to ri	do ru	1)	2) ,
to ma	do urmak		,
to rama	do ramak		,
tolanma	dolanmak		,
			,
tola ma	dola mak, karı mak		
toldurma	doldurmak		,
			,
			,
toli	dolu	1)	;
		2) [	]
			,
tolma	dolma		
tolma	dolmak		
tolu ma	a layacak duruma gelmek, gözleri ya armak		,
tomari	hep birlikte, beraber, topluca		,

topal	topal		
toplama	toplamak		, ;
topra	toprak	1)	2)
torba	torba		, , ;
tosun	tosun	1) 2)	,
tota	dudak		,
toy	dü ün	1)	2) ,
toy un	tok		
toyma	doymak	1)	; 2) ,
to	tok		, ;
to aç	ekmek türü		
to um	tohum		, ;
to uma	dokumak, örmek	1) (	2) (. .)
tökma	dökmek		, ,
töküli	dökülmü , dökülü		, ,
tökülma	dökülmek	1) 2)	, ,

tökümsüz	ne esiz, durgun,	,
törämä	hasta gibi çocuk	
törema	türemek	, ;
tufenk	silah	
tulu	tulum	
turma	durmak	; /
turp / turpi	turp	
tut	(Far. tût) dut	
tutmaç	çorba ya da makarna yapmak için yufkadan kare ekinde kesilmi küçük hamur parçaları	,
tuvar	duvar	
tuy	tüy	, ; () ; (,) ,
tuyma	duymak	
tuz	tuz	
tükan	(ar. dükkân) dükkan	
tükänma	bitmek	, , ,
tüprük / tüfrük	tükrük	1) 2)
türbä	türbe	,
türki	türkü	()

türli	türlü	1) , ; ; 2) - ; - ;
türmä / qapanu	hapis	
tütün	1) duman 2) sigara	1) 2)
uc	uç	, , ; , ; ;
uclı	keskin, uçlu	, (. .)
uça	uçak	,
uçma	uçmak	
uçura-uçura götürma	hızlı götürmek	;
uçurtma	uçurtmak	
ufanma	ufalanmak	,
ufa	ufak	1) , 2) , 3) ;
u ur	u ur	1) ; ; ; 2) , ; ;
ulama	ulumak	
umma	ummak	- ; ;

umut	umut			
un	un			
unutma	unutmak			
urba	roba, kıyafet, elbise		,	
urus	rus			
uruset	Rusya			
uru	tohum	1)	,	;
		2)	,	;
usta	usta		,	;
ustura	ustura	[		]
usul-usul	yava -yava			;
u a	çocuk		,	
utanca	utangaç			;
				;
utanma	utanmak, çekinmek	1)		;
		2)		
uylama	üstelemek, ısrar etmek		,	
		[		]
uzatma	uzatmak	1)	,	
		2)		
		[	];	
			,	
uza	uzak		,	;
uzun	uzun	1)	2)	,

üçün	için	,	,	-
üfürma	üfürmek	1)		2)
ügütma	ö ütme, kırmak		,	,
ürkütma	ürkütme	1)	,	
		2)	,	
üst	üst	(	- .)	,
üst-ba	üst ba	o		
üstelük	üstelik	1)	,	2)
			,	,
ü üma	ü ümek		,	
üzüm	üzüm			
vakum	vakum		,	
vakumlama	vakumlamak			
vals	dans		,	
vanil	vanilya			
vanilli	vanilyalı			
var	var		,	
vara	varak		,	
varlu	varlık	1)	,	
		2)	,	;
varma	varmak		;	,

vätän	vatan	,	;
väziyät	vaziyet	;	/
va it	vakit	,	
va ti olmama	(Ar. vakt) sa lı ı iyi olmamak, rahatsız olmak	,	
vedre	kova		
vefa	vefa	,	,
veran	(Far. vîrân) viran, yıkık		;
verem	verem	,	
vergili	anslı	,	
verma	vermek		
vicdan	vicdan		
vuru	sava	1)	,
			2)
yabani	(Far. yabâni) yabani, vah i	1)	2)
		,	;
yadıma gelma	aklına gelmek, hatırlamak	1)	2)
ya	ya	,	
ya ı	ya mur		
ya ız	ya ız	1)	2)
		3)	,
ya ma	ya mak	1)	()
		2)	

ya mur	ya mur		
yal	köpekler için hazırlanan sulu yiyecek		
yala uz	yalnız	,	
yalazu	yalnız	,	
yaldatma	yalan söylemek	\	
yalnaya	yalın ayak	;	
yama	yama	,	,
yamalama	yamalamak	,	,
yaman	yaman	1)	,
		,	2)
		,	/
yama	yamak	,	
yamıslama / yanıslama	yansılamak	1)	()
		2)	,
			;
yan gälma	yan gelmek		;
yana	yanak		
yani ki	sanki	,	
yanma	yanmak	,	;
yanu	yanık	1)	2)
			,
		3)	- .
			;
			/

yapi	yapı	1) , , 2) , 3) ,
yapma	yapmak	, ;
yapra	yaprak	,
yapu ma	yapı mak	1) , 2) , 3) ,
yara	yara	;
yaramaz	yaramaz	1) , , 2) , ,
yarama	yaramak	, ,
yardım	yardım	, ;
yari	yarı	
yarma	yarma	
yasin	Yasin	(,)
yaslanma	yaslanmak	1) , 2) ,
yaslu	sahur	, (
yastu	yastık	)

ya	nemli, sulu	,
ya ama	ya amak	,
yatma	yatmak	,
yavralma	Yalvarmak	,
yavru	yavru	(,)
yaya	yürüyerek	
yayla	yayla	1) ; 2)
yayu	yayık	,
yaz	yaz	
yazi	yazı	1) , 2) ,
yazma	yazmak	,
yazu	yazık	1) 2)
yazu lu a	yazık	[] , ;
ya in	yakın	1) , 2) , ;
ya ı ma	yakı mak	1) , 2) , , ; ()
ya ma	yakmak	1) ; 2) ,
ya i	iyi	,
yegänä	yegane	

yegin	i ini çabuk yapan, tezcanlı, atılgan	,	,	,
yel	yel	1)	2)	
yelek	yelek			
yem	yem	1)	,	2)
yema	yemek	,	,	;
yemeni	ayakkabı			
yemin	yemin	,		
yengä	yenge	,		
yengi	yeni	1)	2)	,
yengilma	yenilmek			,
yenkma	yenmek	,		
yeri ma	yeti mek	,		
yesir	esir	1)	2)	,
ye il	ye il	,		
yeter	yeter	,	,	,
yeterli	yeterli	,		
yetim	yetim			

yetma	yetmek	1) , 2) (- .) , (- .)
yetmi	yetmi	
yı ma	yı mak	1) ; , 2) ;
yılan	yılan	1) 2) ,
yıldız	yıldız	1) ; 2) , c
yır alama	ırgalamak, sallamak	, ;
yı lma	dü mek (insan için)	, , ;
yigit	yi it	1) , 2) , ,
yil	sene, yıl	
yitma	kaybolmak	, ;
yitürma	bk. yütürma	c . yütürma
yo urt	yo urt	;
yol	yol	, ,
yolci	yolcu	1) ; 2)
yolda	yolda	;

yollama	yollamak	,
yonca	yonca	
yor an	yorgan	,
yorulma	yorulmak	,
yo	yok	, ,
yo ari	yukarı	,
yo arki	yukarki	
yo sam	yoksa	1) , 2) ; []
yuma	yumak	1) 2)
yumri	yuvarlak	, ,
yumru	yumruk	
yumurta	yumurta	
yurt	yurt	1) , ; ; ; 2) , ;
yutma	yutmak	,
yuva	yuva	1) 2) ;
yu a	yufka	1) , 2) ,
yu i	uyku	
yu lama	uyumak	1) 2)

			,
yügrük	yü rük	1)	2)
			,
yüngül	hafif		
yünk	yün	;	
yürakli	cezaretli	,	
yürek	yürek		
yürüma	yürümek	,	,
yüskek	yüksek	,	
yütürma / yitürma	kaybetmek, yitirmek	,	
yüzgâr	rüzgar		
yüzsüzlu	yüzsüzlük	;	
		;	
yüzük	yüzük	,	
zafli	yüksek ses (konu mak), iddetle		
zähmät	zahmet	,	,
		;	
zalım	zalim	;	,
		,	
zâncir	zincir		
zandu	sandık	,	
zângin	zengin		
zanma	sanmak, zannetmek	,	,
		;	
zarar / zâräl	zarar	,	,
		,	,

			,
zârdâli	zerdalı		
zar o	sarho		(
			- .),
		(	- .)
zati	(Ar. zâten) aslında, zaten	1)	,
			[
		2)	,
			3)
			;
zeher	zehir	1)	,
			2)
zekat	zekat	(	
			,
			)
zeytun	zeytin	,	,
zırlama	a lamak, çok konu mak		
zırto	saygısız, terbiyesiz	,	,
			,
zibil	çöp	,	;
			,
ziyada	ziyade	,	;
			;
			,
ziyan	zarar, ziyan	,	,
			,
ziyankär	ziyankar	/	/
		/	;
ziyaret	ziyaret	,	
zopa	sopa	,	;
zoppa	ceza vermek		

zuk zulüm	kambur zulüm	; ; , ,
zurna	zurna	()
zurnaci	zurnacı	,
zu um	zıkkım	,
xabar	haber	, ,
xäbär	haber	, ,
xal	hal	,
xala	teyze	1) , () 2) (,)
xalbur	kalbur	,
xali	halı	;
xal	halk	1) 2) ,
xam dügä	ilk kez yavrulayan inek	
xamur	hamur	
xan	ka an, han	
xançar	hançer	
xapa ap	ansızın, birdenbire	,

xaram	haram		,
			,
xarap	harap	1)	,
			,
			;
			;
			,
xarç	harç		,
xarman	harman	1)	,
		2)	;
			/
			;
xarmutlama	suyu ılıkla tırmak		
xäsiyät	(Ar. haysiyyet) karakter, huy		
xasta	hasta		
xästälu	bk. astalu	c .	astalu
xastalu / ästälu / ästälük	hastalık		,
xesir	hasır		;
			;
			,
xetir	hatır	1)	2)
		(	- .);
			,
xeyir	hayır	1)	,
			2)
			,
xeyrat	ba ı , hayır	1)	,
			2)
			,
xezine	hazine	1)	,
		2)	,

xıdır	hızır	1)	(
			) 2) (hızır)
xıl	biçim, ekil	,	
xınalama	kınalamak		
xınkal	(Gür. in ali) mantı	(	)
xırlı	1) i e yarar (e ya) 2) akıllı, dürüst (kimse)	1) 2)	() , ()
xırsız	hırsız		
xı nama	sıcaktak ya da so uktan sık sık soluk almak	,	
xıyar	salatalık		
xızar	testere, bıçkı, el hızarı		
xızmätçi	hizmetçi	1) 2)	, ,
xı innama	kıkırtıyla gülmek; kıs kıs gülmek		()
xor	hor	,	;
xoroz	horoz		
xorozlanma	horozlanmak	;	,
xo	ho	,	,

SONUÇ

Hazırlanan bu çalı mada Ahıska Türklerinin nereden geldiklerini, kökenlerini, gelenek ve göreneklerini, sadece sözlü gelenekte ya atılan sözlü kültürünü, söz varlı ını Türkoloji dünyasına sunma ve bundan sonraki nesillere aktarma amacı güdülmü tür. Bu çalı mada Ahıska Türklerinin söz varlı ı incelenmi ve Ahıska Türkçesinin deneme sözlü ü yer almı tır.

Bu çalı ma iki bölümden olu maktadır: “Ahıska Türkçesinin söz varlı ı” ve “Sözlük”. Çalı manın söz varlı ı kısmında Ahıska Türkçesindeki kelimeler Eski Türkçe ve Türkiye Türkçesi ile kar ıla tırılmı tır.

Dini slam olan Ahıska Türklerinin tamamı mam-ı Azam Ebu Hanife Meshebendendirler. Ahıska Türkleri ilahi hakikatlere, hayatın edebî kanunlarına derinden inanırlar. Ahıska’da sanatkârlık, terzilik, el sanatları, örme, halı dokuma geli mi ve bütün Kafkasya’da me hur olmu tur.

Ahıska Türkleri, Anadolu Türkçesinin Ahıska a zı denilen ekliyle konu maktadırlar. Bu a ız, Yukarı Kür ve Çoruh bölgesinin ortak dilidir; Posof ba ta olmak üzere Ardahan, av at, Artvin, Ardanuç ve Oltu çevresinin a zı, Ahıska a zının ortak özelliklerini ta ımaktadır.

Bu tez çalı masında Ahıska Türkçesinde kullanılan temel kelimeler üzerinde durulmu tur. Öncelikle temel söz varlı ını; organ isimleri, tabiatla ilgili isimler, zamanla ilgili isimler, akrabalık isimleri, di er temel isimler, zamirler, temel sayılar, temel renkler, temel sıfatlar ve zarflar, temel fiiller ekinde sınıflandırılmı tır.

Ahıska Türkçesinde kullanılan kelimelerden bazıları unlardır:

Ahıska Türkçesinde akrabalık bildiren isimler: *o ul* “o ul”, *qız* “kız”, *çocu* “çocuk”, *ana* “anne”, *aba* “anne”, *baba* “baba”, *dedä* “dede”, *nene* “babaanne, anneanne”, *baci* “abla, kız karde ”, *qarda* “karde ”, *a a* “a abey”, *ada* “abi, büyük erkek karde ”, *emi* “amca”, *tayi* “dayı”, *ala* “teyze”, *bibi* “hala”, *yenge* “yenge”, *bacana* “bacanak”, *eni te* “eni te”, *torun* “torun”, *ci er* “akraba”, vs.

Ahıska Türkçesinde belirsizlik zamirleri: *ba xasi* “ba kası”, *bazısı* “bazısı”, *baziläri* “bazıları”, *biri* “biri”, *birisi* “birisi”, *biriniz* “biriniz”, *biriläri* “birileri”, *böyügi* “büyü ü”, *böyükläri* “büyükleri”, *ço i* “ço u”, *gerisi* “gerisi”, *häppisi* “hepsi”, *kimi* “kimi”, *kimisi* “kimisi”, *öbüri* “öbürü”, *öbürläri* “öbürleri”, *ötäki* “öteki”.

Ahıska Türkçesinde temel sıfatlar ve zarflar: *böyük* “büyük”, *küçük* “küçük”, *ço* “çok”, *az* “az”, *bo* “bo ”, *toli* “dolü”, *qalın* “kalın”, *incä* “ince”, *yüksek* “yüksek”, *alça* “alçak”, *uzun* “uzun”, *qısa* “kısa”, *uza* “uzak”, *ya in* “yakın”, *a ır* “a ır”, *bo* “bo ”, *aydınlı* “aydınlık”, *karanu* “karanlık”, *läzzetli* “lezzetli”, *aci* “acı”, *yumu a* “yumu ak”, *temüz* “temiz”, *tavli* “ i man”, *gözel* “güzel”, *ey* “iyi”, *kuri* “kuru”, *artu* “fazla”, *dik* “dik”, *yengi* “yeni”, *äski* “eski”, *qolay* “kolay”, *savu* “so uk”, *särin* “serin”, *gücli* “güçlü”, *ucuz* “ucuz”, *eringen* “tembel”, *yegin* “hareketli, hızlı i yapan”, *süküt* “sakin”, vs.

KAYNAKÇA

Ahıska Türkleri Eğitim Kültür ve Sosyal Yardımlaştırma Derneği, **Ahıska ve Ahıskalılar**. (Erişim) <http://www.ahıskalılar.org/giris/tarihimiz.htm>

Ahıskalıların Dünyası:

(Erişim): <http://www.moyarodina.sitemynet.com/ali/ahistar5.htm>

AKSOY, Ömer A. (1965). **Atasözleri ve Deyimler**. Ankara Üniversitesi Basımevi.

AVAR, B. Zakir, TUNÇALP, S. Zafer. **Sürgünde 50. Yıl. Ahıska Türkleri**. TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

BADALOV, Çingiz (2004). **Bütün Yönleriyle Ahıska Türkleri**. Çimkent.

BAYRAKTAR, Rasim (2000). **Ahıska-Çıldır Beylerbeyli**. İstanbul.

Bejenski iz Krasnodarskogo Kraya (Krasnodar Bölgesinden Göçmenler),

(Erişim): <http://lenta.ru/articles/2004/07/22/turks/> Printed.htm

BERDZENEV, V. L., N. Canaia (1997). **Gürcistan Tarihi (Başlangıçtan 19. Yüzyıla Kadar)**. İstanbul.

BERKOK, Smail (1958) **Tarihte Kafkasya**, İstanbul, s. 157-158

BROSSET, M. **Histoire de la Géorgie-1 Partie**, S.-Petersbourg 1849, s. 33-34.

CAFEROLU, Ahmet (1995). **Doğru İlerimiz Anıtlarından Toplamalar**. Ankara.

DEVELLOLU, Ferit (2007). **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Ankara: Aydın Kitabevi.

DEVLET, Nadir (1989). **Çıldır Türk Dünyası**. İstanbul.

1969 . :

" " 1969 . (Drevnetyurkskiy Slovar 1969, Leningrad : "Nauka" Yayınları)

ERCİLASUN, Ahmet B. (1983). **Karslı Anıtları**, *Ses Bilgisi*, Ankara.

FERDUN, Abaday (1987). **Çıldır Tarihi**. Ankara.

- Gazeta “ ” (Tureksiy shod “Türklerin Sonu” Gazetesi)** (2004). İnternet yoluyla alınan dosya, İnternet adresi: <http://www.civitas.ru/cgi-bin/pressshow.cgi?code=3998>
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1995). **Erzurum li A ızları** (I-II-III cilt). Ankara.
- slam Ansiklopedisi** (1948). stanbul: Milli E ğitim Basımevi.
- JOHN, F. Baddeley. **Rusların Kafkasya’yı stilâsı ve eyh amil**, Çeviren: S. Özden. stanbul: Kayıhan Yayınları.
- KASAPOLU ÇENGEL, Hülya (2003). “Fu-yü Kırgızcasının Temel Söz Varlı ı”. **Milli Folklor ve Üç Aylık Halk Bilim Dergisi**. Ankara.
- KA İKÇİ, N.-Yılmaz H. (1999). **Aras’tan Volga’ya Kafkaslar**. Ankara.
- Kazakistan Cumhuriyeti’ndeki Ahıska Türklerinin Gazetesi** (30 Eylül 2003) “*AHISKA*”. Almatı.
- KIRZIO LU, M. Fahrettin (1955). **1855 Kars Zaferi**. stanbul.
- KIRZIO LU, M. Fahrettin (1992). **Yukarı Kür ve Çoruk Boyları’nda Kıpçaklar ((İk Kıpçaklar (M.Ö. VIII.-M:S VI.yy.) ve Son Kıpçaklar (1118, 1195) ile Ortodoks-Kıpçak Atabekler Hükûmeti (1267-1578) (Ahıska/Çıldır Eyâleti Tarihinden))**. Ahkara: Türk Tarih Kurumu.
- KIRZIO LU, M. Fahrettin (1998). **Osmanlıların Kafkas Ellerine Fethi**. Ankara.
- KURAT, Akdes Nimet, **Türk Kavimleri ve Devletleri**, s. 83-84.
- MARR N. et Briere, M., **La Langue Georgienne**, Paris 1931, s. 615
- PEHL VAN, Sevgi enol (1993). **Artvin – Ardanuç A zından Derlemeler**. Bursa.
- PEREVOZK NA, Marina (2001). **(Sudba Meshetinskih Turkov-Meshet Türklerin Kaderi)**. Moskova.
- POLADOLU, Aydın (1998). **Ahıska Türk Folkloru**. Bakı: “Ça ıo lu” Ne riyyatı.
- RAFATOV, . Ramizoviç (1996). **Meshetiya i Meshi (Meshler ve Meshetiya)**. Bi kek.
- RAFATOV, . Ramizoviç (1998). **Meshetinskaya Diaspora v Kirgizii-Perspektivı Repatriasii na storiçeskuyu Rodinu (Kırgızistan’daki Meshetlerin Toplulu u-Vatanlarına Dönme Perspektifleri)**. Bi kek.

SOLAKHYAN, Viktor.

(Problema Meshetinskih Turok i Novıye Podhodi k yeyo Re eniyu-Meshet Türklerinin Sorunu ve Çözümü çin YeniYöntemler).(Eri im):

http://www.scirs.org.ge/russian/analytic/round_five/print/solakhyan.htm

S. Cikia, **Defter-i Mufassal-i Vilâyet-i Gürcistan**, Tbilisi 1947.

TKAÇENKO, A.A. (2002).

(storiya Deportasiı Narodov Rosii – Rusya'daki Halkların Sürgün Tarihi). Rossiyskiy Demografiçeskiy Jurnal, N0-1

TOGAN, Zeki Velidî (1981). **Umumi Türk Tarihine Giri** . stanbul.

TOVEN, Mehmet Bahaettin (2004). **Yeni Türkçe Lügat**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türkçe Sözlük (2009) Ankara: Türk Dil Kurumu.

UZUNÇAR İLİ, smail Hakkı (1982). **Osmanlı Tarihi**. Ankara

ZEYREK, Yunus (2001). **Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri**. Ankara.

ZEYREK, Yunus (2006). **Ahıska Ara tırmaları**. Ankara.

ÖZET

OL EVA, Alfira. Ahıska Kùltürü ve Temel Söz Varlı ı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Tezimizin amacı tarih boyunca sıkıntı ya amı olan Ahıska Türklerinin söz varlı ını tespit etmek ve buna dayanarak sosyal bir grup olarak kimliklerini belirlemektir.

Çalı mamızın “Giri ” kısmında 1828-1944 yılları arası Ahıska Türklerinin Ermeni, Gürcü ve Ruslara kar ı direni lerini ele aldık. 1944 yılı sonrası Ahıska Türklerinin Orta Asya ve Rusya’daki nüfus da ılımını inceledik. Tarihî konteksten faydalanarak “Ahıska” adının sözcük anlamını ve Ahıskanın co rafi konumunu ara tırdık. Daha sonra eski ça lardan ba layıp, Osmanlı’nın son dönemlerine kadar olan bölge tarihini ele aldık.

Bu çalı ma ile Ahıska Türklerinin kendi ana vatanlarındaki ya amlarını, sürgünü, yeni topraklara uyum sa layarak oralarda ya amalarını ve di er kùltür kar ısında kendi kùltürlerini, dillerini kaybetmeyerek, günümüze kadar ya attıklarını ortaya koymu olduk.

Anahtar Kelimeler:

1. Ahıska Türkleri
2. Tarih
3. Kùltür
4. Söz Varlı ı
5. Sözlük

ABSTRACT

OL EVA, Alfira. Culture and Basic Vocabulary in Ahıska Language, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

Objective of our thesis is to detect vocabulary of Meskhetian Turks who had troubles throughout history and therefore to define their identities as a social group.

In “Introduction” part of our study; we discussed resistances of Meskhetian Turks against Armenian, Georgian and Russians between 1828-1944. We examined population distribution of Meskhetian Turks in Middle Asia and Russia after 1944. We researched lexical meaning of “Meskhetia” name and geographical position of Meskhetia by benefiting from historical context.

By this study; we exhibited lives of Meskhetian Turks in their own homelands, their exiles, their living there by adaptation to new lands and maintaining their own cultures and their languages by them against other cultures without lose until today.

Key Words:

1. Meskhetian Turks
2. History
3. Culture
4. Vocabulary
5. Lexicon